

quam, scilicet valerent ægritudinem. Unde Salerni-**A** tani invidia ducti, supervenientes in manu forti, titulos destruxerunt, et ædificia mutilaverunt.

Vers. 15. — *Audissent fratres.* (RAB.) Christiani Romæ habitantes unde? patet Paulum non primo prædicasse Romanis.

VERS. 30. — *Conductu.* Id est in libera custodia per quam conducebatur, vel in sua concione qua contra Judæos disputabat.

VERS. 31. — *Sine prohibitione.* (RAB.) Post passionem Domini vigesimo quinto anno, etc., usque ad Petrus et Paulus martyrio coronati sunt.

EPISTOLA B. PAULI AD ROMANOS.

ARGUMENTUM.

Romani sunt partis Italæ. Hi præventi sunt a falsis apostolis, et sub nomine Domini nostri Jesu Christi in legem et prophetas erant inducti. Hos revocat **Apostolus** ad veram evangelicam fidem, scribens eis a Corintho.

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1. — *Paulus.* (BED.) Super Actus apostolicos Paulum anno secundo passionis et resurrectionis Christi ad fidem venisse dicit, etc., usque ad juxta conditum apostolorum ad magisterium gentium est profectus.

(AUG. lib. de Spiritu et liu., c. 7). Non ob aliud hoc nomen elegit, etc., usque ad Sanlus inquietando et tentatio interpretatur.

(AMB.) Porro ex more sanctorum apostolorum illud fecisse perhibetur, qui virtutibus proficiens mutato nomine sunt vocati, ut et ipso nomine essent novi, ut et Cephas et filii tonitru.

(HIER. Com. in Ep. ad Philem.) Paulus a primo spolio quod Ecclesiæ contulit, scilicet a Sergio Paulo proconsule quem apud Cyprum convertit, hoc sibi nomen assumpsit.

Servus. Ex servo et humili fecit Deus apostolum et sublimem, ita et vos humiles sitis : *Qui enim se humiliat, exaltabitur* (Luc. xiv.).

(AUC.) Utrumque ponendo, unam Dei hominis personam esse testatur. Alterum pro Judæis, alterum pro gentibus ponit. Christus enim, hoc nomen Judæis est cognitum, quo nomine Dei Filiū designatum vident, et audiunt in lege promissum, quibus etsi alium prædicares, non crederent. Gentibus vero quia in aliquo non legerant, præmittit Salvatorem, id est Jesum. Christus, quamvis non sit proprium, sed nomen sacramenti, sicut propheta et sacerdos, Judæis tamen cognitum recte præponitur : etsi pluribus indita haec nomina, tamen sola figura; hic enim solus verus Rex et Sacerdos.

Vocatus. Non a se, sed a Deo; vel vocatus, ab hominibus dictus privilegio nominis. **Apostolus.** Ecce de humili altus. **Segregatus.** A doctrina scribarum et Pharisæorum : hoc contra Judæos; vel, ab aliis apostolis, corpore et non mente unde : **Segregate**

mihi Barnabam et Paulum in opus ad quod assumpsi eos (Act. XIII).

Evangelium. (HATM.) Bona annuntiatio est, etc. **Dei.** Non ab homine inventum.

B **VERS. 2.** — *Quod ante completionem, nou* ve*nit ut subitum, sed longe ante promissum.* Unde in hoc verbum verum est : *Quia aliis est qui seminat, et aliis qui metit.*

VERS. 3. — *Qui factus est ei.* Qui factus secundum carnem, opere sancti Spiritus de virgine, id est natus. Impietati hæreticorum occurritur, qui obtuso corde capitulum hoc intelligentes, Christum tantum hominem accipiunt. Addendo ergo, *secundum carnem*, divinitati suam dignitatē reservavit, in qua Christus Dei Verbum est, per quem facta sunt omnia.

(AUG.) Qui erat, etc., usque ad ut carnalibus congrueret appareret, indutum.

(Id. Expos. in hanc epist.) Christus ergo una persona est geminæ substantiæ : nec tamen Deus et homo pars hujus personæ dici potest : alioquin Filius Dei, antequam formam servi susciperet, non erat totus, et crevit cum homo divinitati ejus accessit.

VERS. 4. — *Qui prædestinatus est.* (AUC., Tract. 105 in Joan.) Prædestinata est ista humanæ naturæ tanta et tam celsa et summa subiectio, ut quo at tolleretur, altius non haberet : sicut pro nobis ipsa diuinitas, quoisque se deponeret, humilius non habuit, quam suscepta natura hominis cum infirmitate carnis usque ad mortem crucis.

(AUC., lib. i de Prædest. sanct., c. 15.) Est etiam præclarissimum lumen prædestinationis et gratiæ ipse mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, etc., usque ad ut qui futurus erat secundum carnem filius David, esset in virtute Filius Dei.

D **Mortuorum Jesu Christi.** Christi pro ejus vel suorum, proprium nomen pro pronomine posuit more Hebreico, quæ locutio in Scripturis præcipue veteribus est usitatissima, ut : *Fecit Moyses sicut præcepit Dominus Moysi.*

(CHRY.) Hoc est, nou nos hoc virtute nostra præstitimus, quod apostoli simus, neque enim nostris multis sudoribus ac laboribus hanc dignitatem sortiti sunus, sed gratiam invenimus.

Vers. 5. — *In omnibus genitibus.* Non solum Judæis, cum quibus (quia sine lege vocati) non debent

ipsius Haymonis Patrologiæ tom. CXVI, CXVII et CXVIII. EDIT.

* Quidquid ex Haymonis episcopi Halberstatensis in Epistolas Pauli expositione in hac sua expressit Glossa Walafridus, requirat Lector inter opera

sub lege agere. *Pro nomine ejus.* Pro ejus gloria, non nostra sicut vos facitis.

VERS. 6. — *Vocati Jesu Christi.* Id est ab eo, scilicet Jesu Christo. Genitivus pro ablativo more Græco.

VERS. 7. — *Vocatis sanctis.* Non ideo vocati sunt quia sancti, sed ideo sancti effecti quia vocati : et ideo vocati, quia dilecti.

VERS. 8. — *Gratias ago.* Gratias agere est sentire omnia a Deo data esse, et pro eo laudare corde, voce et opere.

Deo meo. (AUG., lib. de Oribus.) Non enim vox ista esse potest nisi sanctorum, quorum Deus dicitur, sicut Deus Abraham, Isaac, et Jacob. Cum enim omnium unus sit Deus per naturam, eorum tamen proprie per gratiam esse dicitur, qui merito fidei et iustitiae ejus cultores esse probantur.

Pro omnibus vobis. Cum pro aliis, primum pro vobis, de quibus magna utilitas venit per Christum mediatorem, per quem vobis Deus dedit bona omnia.

Quia fides. (AMBR.) Congaudet de bono incepto eorum, per quod charitatem erga illos ostendit, et hortatur ad profectum. Hæc autem omnia se agere dicunt, quia multis proficit fides eorum.

VERS. 9. — *Testis.* Quod habetis fidem Domino imputo. Nam habenda oro ab eo; vel exponit quando gratias agat, in orationibus scilicet, quomodo? sine intermissione.

VERS. 11. — *Desidero enim.* Ut quæ verbis suadere non poterat, præsens suaderet virtute miraculorum.

VERS. 12. — *Consolari.* Modo ego sum desolatus, sicut et vos: etsi non sentitis, sed sic, consolaremur.

VERS. 13. — *Fratres.* Quia renati, et aliqui recti; vide supra: *Vocatis sanctis.*

VERS. 14. — *Græcis.* De Judæis tacet, quia magister gentium. *Græcis.* Græcos præponit, quia ab eis omnis philosophia mundana exordium habuit. *Barbaris.* Barbaros dicit, qui sunt quasi exleges, qui scilicet nec Hebræi, nec Græci, nec Latini sunt. Nulli specialius debetur hæc prædicatio. *Debitor,* quia missus ad omnes.

VERS. 16. — *Virtus enim Dei,* etc. Quia signis firmatur incredibilis prædicatio: quod non est in falsis præconibus.

VERS. 17. — *Justitia enim Dei.* (AMBR.) Est quæ gratis justificat impium per fidem sine operibus legis, etc., usque ad qui negant hunc esse Christum quem promisit Deus. *Revelatur.* (AUG.) Aggreditur gentiles secundum priorem statum, etc., usque ad quod inflati per se in idola ceciderunt. *Ex fide,* etc., (AMBR.) Dei promittentis, in fidem hominis qui credit ei, etc., usque ad in fidem rerum et speciei.

(AUG.) Fides est qua creduntur ea quæ non videntur, etc., usque ad in fidem rerum, qua credita obtinebimus.

Sicut scriptum est. In Abacuc (cap. ii) ita est:

A *Justus autem ex sua fide vivet.* Sed hoc et talia plura testimonia quæ ponit, ab Hebraicæ veritatis translatione, qua nunc utimur, videntur discordare: quia aliquando sumit a LXX interpretibus, aliquando sicut loquens eodem spiritu quo prophetæ sensum sumit tantummodo, suis utens verbis suaque dispositione.

VERS. 18. — *Super omnem impietatem.* Impietas est in Deum peccasse, iniqutias in homines; vel impius, infidelis sicut idololatra: iniqus, qui pravitate operis ab æquitate discordat. *Eorum qui veritatem.* Quasi dicat: Cur eis ira de impietate, cum non cognoverint Deum? Ad quod respondet: Poterant quidem cognoscere, sed ipsi nolunt, malentes morari in justitia in sua voluptate. *Veritatem Dei detinent.*

B Quia, ut dicitur, quod est de Deo noscibile est in illis; quasi dicat: in se habent unde noscant, scilicet naturalem rationem. *In injustitia detinent.* Bonum est quod tenent, sed malum est ubi tenent; veritatem enim tenent, sed in iniqutate. Invenisti Deum? invenisti veritatem, et ipsum detinens in injustitia; etiam quod per Dei opera cognovisti, per hominis opera perdidisti.

VERS. 19. — *Notum est Dei.* (GREG., lib. x Moral., c. 4.) Notum est quod ex hujus mundi dispositione et naturali ordine assequi possumus. gnotum vero Dei, quod omnem latet creaturam: ut ratio substantiæ ejus vel naturæ, et mysterium humanæ liberationis.

C *Manifestum est in illis.* (AUG.) Quia non solum ratio naturalis ad hoc profuit, sed et Deus quotidie adjuvit, ne sola natura sufficere videretur.

VERS. 20. — *A creatura.* (GREG., lib. xxix Moral., c. 8.) Ab homine per excellentiam, quia excellit inter alias creaturas, vel propter convenientiam quam habet cum omnibus creaturis: est enim localiter in loco cum corporibus, sentit cum animalibus, intellegit cum angelis, unde: *Prædictate Evangelium omni creaturæ* (Marc. xvi).

Cum cognovissent, etc. (AUG., Serm. LV de Verb. Dom.) Viderunt quo veniendum esset, etc., usque ad quod enim Deus dederat gratis, tulit ingratias.

D VERS. 21. — *Obscuratum.* (AMBR.) Nebula enim erroris texit cor illorum, quia cum Creatorem ex iis quæ fecit pulchra, amplius honorificare debuerint, obtusi sunt, relicto illo.

VERS. 22. — *Stulti facti sunt.* Ecce quomodo obscuratum est cor, quod est vindicta: sapientes in naturis rerum, stulti in Deo.

VERS. 23. — *Et mutaverunt.* (AUG., epist. cxix, c. 6, ad Januarium.) Hic damnat simulacula impiorum. Alii terram, alii solem et hujusmodi venerabantur.

In similitudinem imaginis. Exaggerat stultitiam ad cumulum hebetudinis ostendendum.

Hominis et volucrum, etc. Mos fuit ab antiquo Romanis adorare simulacula hominum, ut Romuli, Jovis, et aliorum, maxime ab adventu Ænææ in Italiæ. Volucrum autem et quadrupedum et ser-

pentium, ex quo Alexandria ab Augusto victa est et A tia quod ratio probabat : vel quia putaverunt Deum nescire et negligere mala. *Tradidit*, etc.

(AMBR.) Primi enim Babylonii Deum vocaverunt figmentum Belis, etc., usque ad et volucres quia coracina sacra habent pagani.

(AUG., lib. vii de Civit. Dei, c. 33.) Per hanc (Christi) religionem unam et veram, potuit aperiri deos gentium esse immundissimos dæmones sub defunctarum occasionibus animarum vel creaturærum specie mundanarum, deos se putari cupientes.

VERS. 24. — *Tradidit*, etc. (AUG., lib. de Grat. et libero arbit., c. 21.) Manifestum est Deum operari in cordibus hominum, ad inclinandas eorum voluntates, sive ad bona, pro misericordia sua, sive ad mala pro meritis eorum, judicio utique suo aliquando occulto, aliquando aperto, semper autem justo.

Affiant. (GREG., Homil. 11 in Ezech.) Peccatum quod poenitentiae lamento non diluitur, etc., usque ad Deus permittit ut cæcata mens etiam in alia laetatur.

VERS. 25. — *Quia commutaverunt.* Exsequitur latius per partes culpani et pœnam, ut comparet. *Quia commutaverunt.* Ostendit per partes mutasse gloriam Dei, scilicet quod Deum putaverunt, qui non erat, et coluerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori. Et exsequitur partes immunditiae, quod feminæ in feminas, masculi in masculos : in quibus comparat pœnam culpæ, ut sicut contra naturam creantem peccaverunt, ita in natura propria punirentur, unde concludit : *Ei mercedem.*

Commutaverunt veritatem. (AMBR.) Nomen Dei qui est verus, dederunt his qui non sunt dii.

(AUG.) Veritas creaturæ a Deo est, sed non Deus, quam illi in mendacium converterunt, creaturas tanquam Creatorem colentes.

Et coluerunt, etc. Sed ne dicant, non colo simulacra, sed res eorum, ut solem, addit : *Et servierunt creaturæ.* Hic damnat quæ in simulacris intelligebant. Amen. Quasi dicat : Verum est, quod Deo vero benedictio est in sæcula : diis autem gentium ad tempus impietas dat honorem. Ideo quod illi dicunt, est falsitas.

VERS. 26. — *Passiones.* Id est voluptates quæ, etsi delectent, sunt passiones tamen, naturæ non nominandæ.

Naturalem usum. (AUG., lib. iii cont. Jul. Pelag., c. 20.) Putas Julianæ Apostolum ex hoc laudasse libidinem, etc., usque ad contra naturam est et flagitosum.

VERS. 27. — *Et mercedem*, etc. (AUG.) Sed istas pœnas pauci vident, etc., usque ad peccata sunt et pœnae. Oportuit. Hic causa propter quam traditi sunt, sine ulla ambiguitate monstratur.

VERS. 28. — *Et sicut*, etc. Item quia nondum resipiscunt, in alia cadunt pro eadem culpa. Per *sicut*, pœnam peccato assimilat, quod sicut peccaverunt in sensu Dei, sic puniti sunt in proprio sensu. *Non probaverunt.* Quia non noverunt Deum habere in noti-

tia quod ratio probabat : vel quia putaverunt Deum nescire et negligere mala. *Tradidit*, etc.

VERS. 29. — *Omni iniquitate.* Enumerat partes, ut apertius accuset malitiam, quando quis damnum molitur alicui. Nequitia est temeritas quando audet quod nequit, vel intemperantia sui. Contentio est impugnatio veritatis per confidentiam clamoris. Malignitas est mala voluntas, cum ultra non potest vel de beneficiis gratiam non referre. *Detractores* : qui aliorum bona negant, vel invertunt.

Deo odibiles. Ne levis putetur susurratio vel detracatio, quia in verbis sunt, addit de eis : *Deo odibiles*, ut intelligent se per solam susurrationem et detractionem æternam incurrire posse damnationem. *Elatos.* Elati sunt qui nolunt pati priorem, vel parem.

B VERS. 31. — *Incompositos.* Incompositio corporis indicat qualitatem mentis.

VERS. 32. — *Digni sunt morte.* Ne putentur his tantum pœnis affligi quibus delectantur, addit ultimam, mortem æternam. Qui *consentient facientibus*, etc. Consentire est tacere, cum possis arguere ; vel errorem fovere.

CAPUT II.

VERS. 1. — *Propter quod*, etc. Hoc communiter de gentibus et Judæis. Judæus judicabat gentilem, propter priorem statum : gentilis Judæum : uterque homo, non spiritus. Si Judæus judicat gentilem de idolatria, et ipsi idololatræ. Si gentilis Judæum de legis prævaricatione, et ipse prævaricator naturalis legis.

C *Inexcusabilis.* Quia tu ipse testis es damnationis tuæ, dum alium judicas : quare hoc ? quia eadem agis. Qui judicas. In quo ostendit se esse quod non est, id est justum. *Eadem enim agis.* Inanem excusationem gentium et Judæorum sua auctoritate destruit Apostolus : posset enim excusationem peccati sui dicere Judæus : Etsi agam eadem, tamen me Judæum defendit genus et lex, me gentilem ignorantia. Contra Apostolus, *Qui judicas*, etc.

(THEOD.) Est autem manifestum iis qui sapiunt, quod qui se inique gerunt, divina sententia puniuntur.

VERS. 3. — *Existimas autem.* Communiter legitur hoc capitulum contra Judæos et gentiles ; potest tamen et specialiter legi contra superciliosum quemlibet Ecclesiæ prælatum. *Quia tu effugies.* Peccas, dum tibi impunitatem promitis, gravius : quia contemptis bonum Dei, et ignoras te contempnere, et hoc facis ? Increpatio, quasi diceret : Mirum est.

D VERS. 4. — *An divitias bonitatis.* (AMBR.) Copiosa est bonitas quæ multa et multis, etc., usque ad sed ad impunitatem vertit.

VERS. 5. — *Secundum autem.* Sunt enim quidam quibus mala quæ agunt displicant, et ducti poenitentia cordis, quatenus eis datur ex eis exire, laborant : de quibus hic non loquitur. Sunt alii quibus placent mala, et de misericordia Dei nimis præsumentes in eis pertinaciter perdurant, in quo illius ostendunt patientiam, et suam cumulant sarcinam deterius peç-

cando. Sunt et alii quibus displicent quidem mala, A sed quoniam gravia esse intelligunt, putant sibi jam non posse ignosciri, sicut ille qui dixit: *Major est iniqitas mea* (*Gen. iv.*, etc.). Illi ergo nimia spe Deum non justum autumant: isti vero desperatione Deum non bonum aestimant. Ex utroque ergo periclitabuntur, et sperando et desperando, contrariis rebus et contrariis affectionibus laborantes, peribunt.

Justi iudicij. (*Cypr.*) Justum iudicium Dei dixit esse, etc., usque ad non potest poenitentia prodesse peccanti.

VERS. 6. — *Qui reddet unicuique.* Qui modo illis quos liberat, non reddit, quoniam erga iniquos modo larga est ejus bonitas. In futuro autem reddet mala pro malis, quoniam justus: bona pro malis, quoniam bonus et justus. Tantum mala pro bonis non reddit, quoniam injustus non est.

(*GREG.*) Ad justitiam pertinet, ut nunquam supplicio careant, quorum mens, etc., usque ad aeternam liter puniri hominem.

VERS. 8. — *Indignatio.* Ne videatur irasci, et non vindicare: unde tribulatio et angustia.

VERS. 9. — *Tribulatio et angustia.* Interim in anima sola ante iudicium, post iudicium autem ira et indignatio. *In omnem.* Quod supra indefinite, ibi: *His autem qui*, hic universaliter, ut includat Judaeum et gentilem. *Animam* dicit, quia de incredulo agit anima, pro cuius persidia arctabitur spirituali poena.

Judei primum. (*AMBR.*) Judaeum semper anteponit: quia sicut credens honorificentior est propter Abraham, ita diffidens pejus tractandus est, quia promissa patribus refutavit.

VERS. 11. — *Non est enim*, etc. Coequat Judaeum et gentilem in poena et gloria: quia Deus iudicat non secundum personas, sed secundum merita: quia utrosque secundum modum peccati damnat.

(*AMBR.*) Prerogativam generis non sequitur Deus ut suscipiat, causa patrum, dissidentem, vel abjiciat a se, propter indignantatem parentum, credentem, sed unumquemque proprio merito aut remunerat, aut condemnat.

VERS. 12. — *Sine lege.* (*AUG.*) Ideo Apostolus gentiles sine lege dixit, quia Moysi legem scriptam non acceperant, quam se accepisse gloriantur Judei.

In lege. (*Id.*) Qui neverunt divina mandata, auferunt ab eis excusatio, etc., usque ad vel additamento propriae voluntatis.

Judicabuntur. Non ut quasi per ignem salvi sunt, ut quidam dicunt, sed prorsus peribunt. Dicit enim Christus quod tolerabilius erit Sodomae in iudicio, quam Judaeis in Christum non credentibus. Et item dicit quod excusationem non habebunt de peccato infidelitatis, quia venit et locutus est eis: de quo habent excusationem illi, quibus nec per se nec per suos locutus est, qui tamen non effugient damnationem: quia qui sine lege, etc. Leviora tamen passuri, quia cui plus committitur, plus ab eo exigitur.

VERS. 13. — *Non enim auditores.* Nonne sola lex salvat? Non, quia non facit justos, et hoc est: Non

A enim pro auditu, sed factores quicunque, quod quidem est per gratiam. Sed factores, id est, qui credunt in Christum, quem lex promisit, quicunque sint, quod non est nisi per gratiam.

(*AUG.*, lib. *de Spir. et lit.*, c. 26.) *Factores legis justificabuntur*, id est, justi deputabuntur, vel justi sicut non qui ante erant factores justificabuntur, quia etiam gentes.

VERS. 14. — *Cum enim*, etc. Supra dixerat gentilium damnari, si male operaretur; salvari, si bene: sed cum legem non habeat, quasi nesciat quid sit bonum quidve malum, videtur sibi neutrum debere imputari. Contra Apostolus: Etsi non habeat scriptam legem, habet tamen naturalem: qua intelligit et sibi conscientius est quid sit bonum et quid sit malum, vitium quippe contra naturam est, quod utique sanat gratia. Non enim usque adeo in humana anima imago terrenorum affectuum labore detrita est, ut nulla in ea lineamenta remanserint. Non omnino delotum est quod ibi per imaginem Dei, cum homo crearetur, impressum est. Proinde vitio sanato per gratiam, naturaliter sicut ea quae legis sunt. Non quod per naturam negata sit gratia, sed potius per gratiam reparata natura: qua gratia in interiori homine renovato lex justitiae rescribitur, quam deleverat culpa.

VERS. 15. — *Opus legis.* Est fides, quam ultro habent in cordibus, id est, intimo affectu, ubi fides per dilectionem operatur.

VERS. 17. — *Si autem tu*, etc. Hic Judaeos aggreditur, gravius accusans eos de peccatis, eo quod plura haberent auxilia.

VERS. 19. — *Ducem esse.* Cæcos et in tenebris existentes dicit gentiles, qui et ratione privati cæci sunt; et si quid sciunt, tamen in tenebris sunt.

VERS. 20. — *Habentem formam.* Ut aliis exemplum scientiae legis sis et veritatis. Quidam enim scientiam et intellectum alicujus libri habent et ita sentiunt sicut auctor ipse sensit, non tamen habent inde veritatem: quia nesciunt quomodo sit verum, nec etiam esse verum: sed Judæus jactat se habere sensum legis, et scire verum esse sensum illum legis, ita ut aliis scire volentibus sit exemplar.

VERS. 24. — *Nomen enim Dei.* Inter gentes blasphematur nomen Dei per Judaeos: quia credentibus Judæi suadere nitebantur Christum non esse Deum dicendum. Vel quia olim gentes non animadvertebant Judaeos sibi traditos pro noxis suis, sed idolis suis dabant gloriam de victoria sua, quasi Judæorum Deum vicissent in Judæis.

VERS. 25. — *Circumcisio quidem.* Ostendit supra legem non juvare eos, modo circumcisonem non juvare ad obtinendam justitiam. *Prodest*, si legem, etc. Quia obediendo Deo, signum facit veritatis, dum populus rufus sub timore Dei custoditur.

Prodest. Quæritur quomodo hic dicit circumcisio nem prodesse, cum in sequentibus dicat: Si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit? Respondeatur: Secundum statum diversorum temporum hoc

vult intelligi. Nam secundum statum veteris legis olim profuit circumcisio, sed non profuit ad salutem sine spirituali legis observantia, de quo hic. Modo autem, scilicet tempore gratiae, postquam exhibita est veritas, non modo non prodest, sed etiam obest, de quo in sequentibus.

VERS. 26. — *Nonne.* Gentilis comparatione sui te, o Judæe, damnabilem ostendit, qui non per naturam, neque per circumcisionem, sed per legem novisti, quod ille per naturam, id est Christum?

VERS. 27. — *Judicabit,* etc. (ORIG.) *In carne est circumcision.* Circumcidere est ex genitali membro, etc., usque ad in quibus non carnis circumcision, sed legis observatio est.

VERS. 28. — *Non enim.* Quasi : bene potest fieri Judæus gentilis, et gentilis Judæus, sicut dictum est. *Judæus.* Interpretatur *confitens* : qui enim vere credit et recte constitetur, vere est Judæus.

VERS. 29. — *Circumcisio cordis.* (ORIG.) Est quæ purificat animam, et vitiorum maculas abscedunt.

Cuius laus. (AMBR.) Laudat Deus credentem, etc., usque ad quod coram hominibus apparebat in opere.

Non ex hominibus. (AUG.) Circumcisionem autem cordis dicit, puram scilicet ab omni illicita concupiscentia voluntatem : quod non sit litera docente et minante, sed spiritu adjuvante atque sanante.

CAPUT III.

VERS. 1. — *Quid ergo amplius.* Objicit sibi quod videt posse objici, ut solvat. Quandoquidem Judæus sit gentilis, et e converso. Ergo quid est plus Judæo, qui dicitur populus peculiaris Dei, quam gentili qui dicitur canis immundus? aut quid consecutus est de circumcisione? Ad hoc respondet : Vahit quidem olim, sed non ideo digniores sunt in fide, et hoc est : Multum est plus Judæo secundum priorem statum, quam gentili, et hoc per omnem modum. Omnis modus est vel in administratione temporalium, vel reservatione spiritualium in quo utroque multa Judæis Deus fecit, quæ non gentibus : et ita secundum priorem statum digniores fuerunt.

VERS. 2. — *Primum quidem,* etc. Quasi : Ut alia minora de temporalibus pretermittam, hoc primum et præcipuum pono, quia eloquia Domini, id est lex et prophetæ, eis ut amicis sunt credita : per quæ intellegenter futuram redemptionem. Sed dico : Non ideo plus factum est eis quia non crediderunt eloquiis, ut Christum promissum reciperent quidam eorum. Ad quod respondetur : Non ideo tamen iniunximus profuit credentibus, et hoc est : Nam etsi quidam non crediderunt, non ideo tamen fides evanescat est.

VERS. 3. — *Nunquid incredulitas.* (AMBR.) Non, inquit, quia aliqui credere noluerunt, præjudicabatur cæteris Judæis, ne digni dicantur accipere quod Deus promisit fidelibus, quippe cum sic facta sit promissio ut credentibus proficeret.

Fidem. (ORIG.) Eam intelligimus quam habet Deus cum his quibus credit eloquia sua, vel eam qua quidam credunt Deo.

A VERS. 4. — *Omnis autem.* Hoc addit, ut appareat promissionem Dei factam esse et completam, non propter aliquam hominis dignitatem, sed propter misericordiam : ut gratia detur indignis, et commendabilior sit gratia. Deus autem dicitur verax, id est invariabilis, tam in essentia quam in promissione. Homo mendax, id est nec verum esse habens naturæ, et per peccata defluens.

Omnis homo mendax. Qui negat Deum implesse promissa : hoc maxiime Judæus, quem vincit Deus, cum dat promissa.

B *Omnis homo.* Etiam Judæus, ne dignior videatur in novo statu quam gentilis.

VERS. 5. — *Si autem iniquitas.* Dixit quod Deus verax et omnis homo mendax, et quod indignis dat bona, in quo commendabilior appetit ejus justitia et gratia : unde carnis dicens Deum ut malis, quasi instrumento ad gloriam suam, eo rem dedit, ut dicat iniquum Deum qui punit peccata quæ sibi prosunt. Quod removet, dicens :

Nunquid iniquus. Deus verax et homo mendax. Si autem hoc est, et ita iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid sequi videtur? Quod Deus iniquus est. Sed nunquid iniquus Deus qui infert mala?

VERS. 7. — *Si enim veritas.* Interjecta remotione iniquitatis Dei reddit Apostolus ad probationem earum nitentis probare quod Deus sit iniquus si punxit malos, quia si inde gloriosior : quid etiam nunc et non solum in futuro judicor quasi peccator, quod non sum? Vel : *Adhuc,* id est post conversionem postquam dedit dona indigno. Nam cum ante male mererer ex meis, non erat gloriosior : ac si diceret : Quod ante remissionem videri poterat, post videri non debet, scilicet quod ego peccator judicandus sim, quasi dicat : Certum est quod dimittendi veritas non abusdasset in gloriam nisi peccassem.

VERS. 8. — *Et non sicut.* Quasi : Et si istud es quod veritas Dei in peccato abundet, cur non facimus mala ut veniant bona, sicut imponitur nobis hoc sentire (quod est blasphemia) et etiam prædicare occasione hujusmodi verborum : ubi abundavit delictum, superabundavit gratia?

D *Vel : Proprius jungatur* cum præcedenti littera quæma ante. Quasi : Quomodo judicabit Deus? Quasi : Non recte, quia nec modo juste judicaret me quasi peccatorem, quod non sum, et vere non.

VERS. 9. — *Quid ergo.* Quasi : Plus fecit Judæo in priore statu ; et, quia bona eis implevit non ex aliquo eorum merito. *Quid igitur & præcellimus eos?* Vero, cum omnis homo sit mendax ; ergo non præcellimus nos Judæi gentiles in hoc statu gratiae, quamvis præcellentiores in priori statu fuerimus per omnem modum.

Nequaquam. Quia non est personarum acceptio apud Deum, sed in omni gente qui timet Deum acceptus est illi (Act. x).

E VERS. 11. — *Non est requirens.* Ex operibus portant querere et invenire quod Christus erat Deus.

VERS. 12. — *Omnes declinaverunt*, etc. Non totam penitus plebem significat, sed alteram partem plebis. Semper enim duo populi sunt in una plebe: unde Jeremias: *Tunc omnes insurrexerunt in prophetam Domini, volentes eum occidere*. Et subjecit: *Omnis autem populus non permisit illos* (*Jer. xxxviii*). Omnes dixit insurrexisse, id est malos; omnem populum non permisso, scilicet bonos.

Non est usque ad unum. Christus enim tantum facit bonum in se et in suis.

VERS. 15. — *Veloces pedes eorum*. De quibus Dominus: *Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas* (*Matth. xxiii*). Et item: *Generatio mala et adultera* (*Ibid. xvi*). Et de quibus Isaías: *Væ genti peccatrici, semini nequam* (*Isa. 1*), etc.

VERS. 16. — *Contritio*. Talia faciunt, unde contenantur in hoc sèculo, per Titum et Vespasianum, et in futuro erunt infelices, puniti in anima et corpore.

VERS. 19. — *In lege*. Lex aliquando appellatur generaliter Vetus Testamentum, ut ibi: *Aperuit Dominus discipulis sensum, ut intelligerent de eo quæ scripta erant in lege et prophetis et psalmis* (*Luc. xxiv; Joan. x; Psal. LXXXI*). Nonnunquam psalmi lex vocantur. Sicut Dominus ait: *In lege vestra scriptum est. Ego dixi: Dii estis et filii Excelsi omnes*. Et alibi: *Ut impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis* (*Joan. xv; Psal. xxxiv*). *Ut omne os obstruatur*, etiam Juðæorum a sua gloria jactantium se pro meritis suis ad fidem venisse; vel ita obstruatur os Judæorum, sicut superius gentilium qui de bona natura se jactabant.

VERS. 20. — *Quia ex operibus*. Sicut abstulit gloriam de circuncisione, ita et de cæferis operibus legis vult facere. Et est nova sententia, quamvis jungatur præcedentibus per: *Quia ex operibus legis*, etc. Opera legis dicuntur quæ in lege instituta et terminata sunt, ut erant cæmeritalia et figurativa, quæ nunquam valuerunt conscientiam mundare, etiamsi cum charitate et devotione fierent, quia non fuerunt instituta in justificationem, sed in futurorum significationem et peccati infirmitatis ostensionem, quia lex non venit peccata tollere, sed ostendere et punire.

Non justificabitur omnis caro, etc. Secundum cæmeritalia intellige, non moralia, quæ utique justificant et in Evangelio consummantur.

Coram illo. Qui intima videt, scilicet utrum ex amore justitiae quid agatur, vel timore poenæ, quod non vident homines. *Per legem enim*. Hic incipit de lege, ut ostendat justitiam non esse ex ea. *Per legem enim cognitio peccati*. Hoc dicit, non quod prius peccata nescirentur, sed quod omnia non impune futura essent apud Deum cognita sunt per legem. Quædam peccata ante legem cognoscabantur, ut cum apud Pharaonem Joseph accusatus de crimine adulterii missus fuit in carcerem. Et fratres ejus dixerunt:

A *Merito hæc patimur, quia peccavimus in fratrem nostrum* (*Gen. xxxix*). Quædam autem cognita sunt per legem quæ ante ignorabantur, ut concupiscentia et originale peccatum. Quædam etiam graviora per legem cognita sunt quam ante putabantur.

VERS. 21. — *Testificatu*, etc. Quia lex eam mutus sacramentis figuravit, eo ipso perhibet testimonium justitiae Dei, quia in ea nemo justificatur. Prophetæ perhibent testimonium, id prænuntiando uod Christi implevit adventus.

VERS. 22. — *Justitia autem*, etc. Non qua ipse justus est essentialiter, sed qua induit impium: quando misericorditer de infidelis facit fidem. Idcirco autem Dei justitia dicitur quæ magis proprie videtur dici misericordia, quia de promissione originem habet: et cum promissum Dei redditur, justitia Dei dicitur. Justitia enim est quia exsolutum est quod promissum est, et cum suscipit confugientes ad se justitia Dei dicitur quia non suspicere iniquitas est.

VERS. 23. — *Egent gloria*, id est, indulgentia et venia peccatorum.

C **VERS. 24.** — *Justificati gratis*. Non per legem, non per propriam voluntatem, sed per gratiam Christi, non tamen quod sine nostra voluntate fiat. Sed voluntas nostra ostenditur infirma per legem: ut sanet gratia voluntatem, et sanata voluntas impletat legem, non constituta sub lege nec indigens lege. *Gratis*, id est nullis operum præcedentibus meritis, alioqui gratia jam non est gratia, quandoquidem ideo datur non quia bona opera fecimus, sed ut ea facere valeamus.

D **VERS. 25.** — *Proposuit Deus*, etc. Ad hoc ut ostenderet se veracem in promissis, quæ ostensio necessaria fuit, non solum pro remissione præsentium, sed et eorum quæ præcesserunt in sustentatione Dei, Deo scilicet paciente et non puniente, tum ut ostenderet in hoc tempore Christi quod nullo alio tempore fieri potuit, ut sit justus et justificans eum qui ex fide est Jesu. *Fidem in sanguine*, id est, fidem passionis, vel per fidem et per passionem: neutrum enim sine altero valet. *Propter remissionem*. Duplex effectus remissionis est, scilicet carere poena et frui gloria. Primum habuerunt ante Christi mortem justi, quia poenam actualem non sentiebant. Sed post Christi mortem data est eis gloria divinæ visionis, a qua differebantur Deo sustentante eorum delicta.

VERS. 26. — *In sustentatione*. Patienter sustinuit Deus peccata eorum qui fuerunt ante legem, et sub lege: non punivit, neque remisit. ita ut gloriam haberent, donec venit qui delicta tam præcedentium, quam subsequentium pretio sui sanguinis absolveret.

VERS. 27. — *Exclusa est*. Sive glorificationem dixerit laudabilem quæ in Domino est, eamque exclusam scilicet non ut abscederet, pulsam, sed ut emineret, expressam. Unde et exclusores dicuntur artifices argentarii; unde Psalmista: *Ut excludantur si qui probati sunt* (*Psal. LXVII*), etc. Sive glorificationem

vitiōsam commemorare voluerit, eam per legem fidēi dicit exclusam, id est ejectam et abjectam, quia per legem fidēi quisque cognoscit, si quid bene vivit, Dei gratia se habere.

VERS. 28. — *Justificari hominem.* Non quin credens post per dilectionem non debeat operari, ut et Abraham filium immolare voluit. Sequuntur enim opera justificatum, non praecedunt justificandum, sed sola fide sine operibus praevidentibus homo fit justus, ut non magis sint justi, qui opera legis timore fecerant, cum fides per dilectionem operetur in corde, etiam si foris non exit in opere. Unde et non meritis priorum operum ad justitiam fidēi venitur, in quo Iudei se præferebant. Bona enim opera quæ dicuntur ante fidem, inania sunt, ita ut videantur esse magnæ vires, et cursus celerrimus præter viam. Ubi fides non erat, bonum opus non erat. Bonum enim opus intentio facit, intentionem fides dirigit. *Sine operibus.* Prævidentibus, non sequentibus, sine quibus est inanis fides, ut Jacobus ait : *Fides sine operibus mortua est* (*Jac. ii*) ; et ipse Paulus : *Si habuero omnem fidem* (*I Cor. xiii*), etc.

Per fidem. (Aug., *Ench.*, c. 107). Ipsa est fides Christi quam commendat Apostolus quæ per dilectionem operatur.

VERS. 31. — *Absit.* Lex enim non destruitur, cum impleta secundum spiritum, cessat secundum littoram. *Statuimus.* Quia ostendimus completum quod lex dicit, vel statuimus, id est firmamus, quia hæc gratia fidei est, qua lex impletur, lex quæ sine fide infirma esset. Legis enim status firmatur, quia mystica et cærimonialia spiritualiter implentur, et quod minus in moralibus pertinebat, in Evangelio additur. et quod lex venturum promittebat, fides Evangelii advenisse testatur. Mystica ergo et prominentia, in Evangelio impleta sunt secundum spiritualem intelligentiam, littera autem occidens tollitur.

CAPUT IV.

VERS. 4. — *Secundum carnem.* Id est ex operibus legis. Quasi dicat : Dicemus quod fuit justus ex eis ? non, quia si ex carnali observatione est justus, habet gloriam æternam quæ ex justitia sequitur : sed a se habet eam, non a Deo. Vel, hæc justificatio est in opinione hominum, et non apud Deum. Ad Deum autem habet gloriam : non ergo ex operibus justificatus est. Si ergo non ex operibus justificatus est, unde justificatus est? Sequitur et dicit unde, etc.

VERS. 3. — *Credidit.* Credere, sufficiens causa fuit ei justitiae, et est aliis, sed tamen qui habet tempus operandi, ei non dabitur merces secundum gratiam tantum, sed secundum debitum operationis sue ; sed ei qui non habet tempus operandi, si credit, sola fides sufficit ad justitiam, et ita ad salutem secundum gratiam propositam omnibus, vel secundum quod Deus legem ante posuit.

VERS. 4. — *Ei autem*, etc. Quasi dicat : Abraham est justus ex fide : sed ei qui operatur illa carnalia,

A vel aliqua bona ut gratiam mereatur, si merces est ei, non est ex gratia, sed ex meriti sui debito. Illi vero qui non facit hæc carnalia vel aliqua bona, sed tantum credit, fides sufficit ad justitiam, et ita attribuit aliis quod dixit Abraham, scilicet quod si est justus ex operibus, habet gloriam, sed non apud Deum, et ideo ex fide.

Secundum gratiam. Si gratia est, gratis datur seu gratis constat. Nihil boni fecisti, et datur tibi remissio peccatorum. Attenduntur opera tua et inveniuntur omnia mala.

Sed secundum debitum. (Aug.) Non tibi blandiaris de meritis, etc., usque ad ipsius dono et largitione faciamus.

VERS. 5. — *Credenti autem*, etc. Non dicit ei. B Credit enim illi qui credit vera esse quæ ille loquitur, quod et mali faciunt. Credere illum est credere quod ille sit Deus, quod et diaboli faciunt. Sed credere in eum, est illum credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, et ejus ueinbris incorporari.

Secundum propositum. Quasi dicat : Sine operibus prævidentibus justificatur impius, et hoc secundum propositum gratiæ Dei, id est, secundum gratiam Dei propositam omnibus creditibus, vel secundum quod Deus longe ante posuit.

VERS. 7. — *Remissa.* Remittere, tegere, non imputare, ejusdem rationis et sensus sunt verba. *Iniquitates.* Intelligitur per iniquitates originale peccatum, scilicet somes peccati, qui dicitur concupiscentia, vel concupiscibilitas, sive lex membrorum, sive languor naturæ et aliis nominibus. Et illa ante baptismum culpa est et pena, post baptismum autem pena et non culpa, quæ parvulum habilem concupiscere, sed, non concupiscere, facit : adulsum vero etiam concupiscere, quæ quidem in baptismo remittitur et transit secundum reatu, sed remanet secundum actum. Originale autem dicitur, quia ex vitiōsa originis nostræ conditione trahitur, et quia ex vitiōsa lege concipiendi ex peccato primi hominis accidenti concepti sumus, id est, carnis concupiscentia, ideo peccati rei sumus quod originale dicitur.

D *Tecta sunt peccata.* (Aug.) Non sic intelligatis quod dixit : peccata cooperata sunt, quasi ibi sint et vivant. Tecta ergo dixit, ut non viderentur, Dei autem videre peccatum, punire est.

VERS. 9. — *In circumcisione*, id est, tempore circumcisionis reputata est fides Abrahæ ad justitiam.

VERS. 10. — *Sed in præputio*, id est, tempore præputii.

VERS. 13. — *Non enim per legem promissio.* Promissiones aliae sunt factæ Christo quam Abrahæ. Abrahæ enim factæ sunt ita, ut qui eum ita imitarentur, a Christo benedicentur, Christo autem non sic, sed ita ut non tantum esset exemplar et forma institutionis morum et operum, sed quod benediceret benedictione æterna imitantibus eum. *Semini ejus.*

Id est credentibus omnibus qui sunt semen Abrahæ, non carne, sed imitatione. Vel Christo cui facta dicitur promissio, quia in eo implenda erat.

VERS. 14. — *Si enim*, etc. Quasi dicat : Vere Abraham non est hæres mundi per legem : quia filii ejus per legem, non sunt ii qui filii dicuntur hæredes, scilicet quod ipse habet possidentes. Nam si hoc esset, hæc inconvenientia inde sequerentur : Quod fides esset frustrata, qua constat justum fuisse Abraham, quod promissio esset abolita, id est inexpleta, ut nulli sint hæredes : lex enim nullos facit hæredes, nam potius iram operatur, ita prævaricationem ; nam ex ea est prævaricatio, quia sine ea non est. Ideo quia si ex lege ista sequerentur : tunc ex fide sunt hæredes, et sic est firma promissio.

VERS. 15. — *Lex iram operatur*. Ut reos ficeret delinquentes, non efficiunt causa, sed non adjuvantem gratia, vel reos ficeret temporalibus poenis iram operaretur, quia prævaricationem, quod qualiter sit, aperit, dicens :

Ubi enim, etc. (ORIG.) Ostendit quod prævaricatio esse non possit nisi lex fuerit ; non tamen si lex sit, omni genere prævaricatio erit : potest enim fieri ut sit lex, et prævaricatio non sit, at non e converso.

Nec prævaricatio. Non alt : Non est iniquitas. Omnis enim legem præteriens iniqutus, sed non e contra. Qui enim legem non acceperunt, iniqui dici possunt, prævaricatores autem dici non possunt.

VERS. 16. — *Non ei qui ex lege*. Quia hic talis a gratia excidit, et ideo causa fidei a lege recessendum est, ut firma sit promissio : lex enim sine gratia promissionis non solum non auferit, verum etiam auget peccatum.

VERS. 18. — *Qui contra spem*. Incipit commendare fidem Abrahæ, ut imitemur eum qui per fidem justitiam et talem promissionem accepit.

Sic erit semen, etc. Scilicet quoniam Abraham Deum prius trinum et unum cognovit, et per hoc fidei meritum, omnium peccatorum remissionem adeptus est. Post justitiam vero, ut multarum pater fieret gentium, a Deo promissionem accepit. Deinde facta fuit sibi rursus promissio quod ita fieret semen suum sicut stellæ, etc.

VERS. 19. — *Non est infirmatus*. Aliqui ratione mundi inflati, Deum neglexerint : ideo quæ mundo sunt impossibilia, Deus fecit, ut per hæc credentes, salvarentur.

VERS. 20. — *In reprobatione*. Isaac contra naturam humanæ generationis promissus, in signum fuit Dei Filium contra humanam naturam nasciturum ex homine : filiosque hominum per spiritum regenerationis ex peccatoribus filios Dei, ex mortaliibus immortales generandos.

VERS. 24. — *In eum qui suscitarit Jesum*, etc. Sermonem de Domino apte aggressus est, et ait, non propter peccata sua mortuus est, nam hoc modo non debuisset resurgere, sicuti neque quispiam ante illum, sed propter peccata nostra, ut nos ab eis liberaret. Quemadmodum et Abraham ac Saræ ma-

A tricem senectute ac sterilitate jam emortuos vitæ restituit, filiorumque procreationi.

VERS. 25. — *Qui traditus*. Mors Christi sola interitum veteris vitæ signat, et in sola resurrectione nova vita significatur, quæ a justificatione incipit, et in immortalitate perficietur.

CAPUT V.

VERS. 1. — *Ex fide*. Superius dixit, justificati gratis per gratiam, ne ipsa fides superba sit. Non dicat fidelis : ut merear justificationem, habeo fidem : respondet enim ei : quid habes quod non acceperisti ? *Pacem habeamus*, qui ei reconciliati per ministrum gratiæ Christum.

VERS. 2. — *Per quem*. Enumerat beneficia quæ a B Christo habentur.

VERS. 3. — *Tribulatio*. Quod tribulatio non tollit patientiam, facit charitas quæ est proprium donum Spiritus sancti.

Spem. Id est certitudinem gloriæ futuræ, quæ humanæ rationi vana videtur : sed testimonio virtutis, id est patientiæ vel miraculorum, firmatur.

VERS. 5. — *Spes autem*. Quia est in Deo qui non fallit, non in homine mendace, cuius spei pignus est Spiritus : legitur enim : *Fons aquæ tuae sit tibi proprius, et nemo alienus communicet tibi* (Eccli. v) ; ipse est Spiritus, quem non possunt accipere mali, et charitas est, quam habere et malus esse non potest aliquis. Sed nomen Christi habere et baptismum, corpus Domini sumere, et cætera sacramenta haberè, et malus esse potest. Charitas ergo est proprium donum Spiritus, et singularis fons.

Charitas Dei. Vel Deus late nos diligit : et hoc habemus in cordibus nostris per Spiritum qui facit nos intelligere charitatem Dei erga nos.

VERS. 6. — *Ut quid enim*. Cum Deus nos diligat, vel nos eum per Spiritum, spes implebitur : quia nisi ita sit, frustra est passus Christus. Et hoc est cur Christus pro impiis, id est pro dilectione impiorum vel pro vice eorum, pro impiis, non qui olim fuissent, et non tunc, sed cum essemus infirmi in peccatis.

D*Secundum tempus*, id est, per triduum tantum, ne despetes de ejus potentia cuius apparuit in morte benevolentia : a quo tales arrhas accipimus, quod donavit impiis mortem suam, qui servat justis vitam suam. Mortuus est pro te, o homo mortalis, ut vivas cum illo. Suscepit mortem nostram, ut donaret nobis vitam suam : accepit ex te, unde moreretur pro te. Induit se, ubi pro te moreretur : induit te, ubi cum illo vivas. Induit se carne mortali in virginitate matris : induit te vita perenni in æqualitate Patris.

VERS. 7. — *Vix. Dicit, pro justo*. Forsitan pro bono : ostendit utrumque difficile et rarum, sed alterum difficilius et rarius.

Pro justo, etc. Justus pro exercitio, qui et bonus ; sed est et bonus qui non justus, id est qui natus est in simplicitate : innocens qui nondum labo-

ravit, ut amplificaret se bonis, ut sunt parvuli in baptismō mundati; et licet justus melior, causa tamen innocentiae miserabilior quam justitiae, quia non est hujusmodi justitia sine severitate.

VERS. 8. — *Cum adhuc.* Ecce dum oderat secundum peccata, amabat secundum quod opus ejus: quod et fecit ante mundi constitutionem. Dicendum erat quantum nos dilexit, ne desperaremus; et quales, ne superbiremus. Fuit et alius modus possibilis Deo qui omnia potest, sed nullus nostrae misericordiae sanande convenientior. Quid enim nos tantum erigit, et a desperatione immortalitatis liberat, quam quod tanti nos fecit, ut homo pro nobis moreretur?

VERS. 9. — *Multo igitur.* Gravius est pro peccato mori et peccatum tollere, quam jam justos etiam cooperantes salvare. *In sanguine.* Quia sic superatur justitia diabolus, non potentia. Justitia, quia imeritum, scilicet Christum diabolus occidit: unde et alios jure perdit. Non potentia, quia diabolus amator potentiae, desertor justitiae est, in quo homines magis eum imitantur. Placuit igitur Deo ut non potentia, sed justitia vincens hominem erueret, in quo homo eum imitaretur: postea vero in resurrectione secuta est potentia, quia revixit mortuus, nunquam postea moriturus.

VERS. 10. — *Inimici essemus.* Non quoquomodo peccatores. *Reconciliati sumus.* Quia prius juste eramus sub potestate diaboli natura depravata peccato.

VERS. 12. — *Propterea.* Dixit per Christum esse justitiam et vitam. Et quod possit esse per eum, per similitudinem in minori probare intendit.

Per unum. Adam scilicet non unam Evam dixit Apostolus: consuetudinem tenens, dum successionem posteritatis humanae (quæ peccato et morti ex eo venienti succumbit) non mulieri, sed viro attribuit. Non enim ex muliere posteritas, sed ex viro nominari solet. Vel, quia mulier de viro est, et utriusque una caro. Sive ergo ab Eva, sive ab Adam dicatur, utrumque ad primum hominem pertinet: et per hoc Apostolus peccatum originale propagationis intelligi voluit cuius princeps Adam, non imitationis, cuius princeps diabolus; unde: *Invidia diaboli mors intravit in hunc mundum.*

In omnes homines. Quia etiam ante legem, cum non ita videretur lege non docente: imputabatur quidem peccatum apud homines, sed non apud Deum ut putabant peccatores apud quem putabatur impune futurum, cum nesciretur iudicatus: sed ubi lex data est, noverunt Deum curare humana et judicare. Ante non imputabatur, sed regnabit inors secure, possidente homines diabolo pro impunitate credita usque ad Moysen per quem rediit cognitio unius Dei. Regnabit ergo mors (ut habet alia littera), non tamen in omnes, sed in similes prævaricatori Adæ, qui, neglecto Deo, creaturæ servierunt, sicut ille loco Dei, diabolo consensit. Tales erant fere omnes usque ad legem. Per-

A pauci, ut Abraham, uni Deo servierunt, et in eos non regnabit mors, imo sub spe servati sunt in adventu Christi liberandi.

VERS. 13. — *Usque ad legem,* etc. Id est quia nec lex potuit auferre peccatum, sed auxit, sive naturalis, sive scripta: sed non imputabatur, id est ignorabatur: regnabit tamen usque ad Moysen, id est legem: quia nec ipsa potuit regnum mortis auferre, quæ regnat dum non sinit reatus peccati ad vitam æternam venire, sed ad gehennam trahit. Hoc regnum sola gratia Christi destruxit etiam in antiquis: præter quos in omnes regnabit: etiam in eos qui non sua propria voluntate peccaverunt, sicut Adam, sed originali vitio tenebantur ut pueri.

VERS. 14. — *Sed regnabit.* Non imputabatur, sed effectus indicabat, quia mors corporalis regnabit quotidie per alias passiones, tandem dissolvendo usque ad Moysen, cum minus videretur.

Qui est forma. Adam est forma Christi: quia sicut ille est pater omnium secundum carnem, sic Christus secundum fidem; et sicut ex latere illius formata est Eva, sic ex hujus latere profluxerunt sacramenta, per quæ salvatur Ecclesia. Ideoque sicut ille communicare potuit filiis suis peccatum et mortem, sic iste suis justitiam suam et vitam, et etiam iste plus boni suis confert, quam ille mali: et ideo magis potest salvare quam ille perdere.

VERS. 15. — *Sed non sicut,* etc. Forma est in hoc, quod unus erudit, unus peccavit, sed causa Adæ non talis est qualis Christi: quia unum est delictum Adæ, quo multi, id est similiter prævaricantes mortui sunt, sed Christi gratia in plures: quia et in hos, et in non similiter prævaricantes.

VERS. 17. — *Si enim.* (AMBR.) Mors regnabit, non regnabit, quia qui per legem, etc., *usque ad non enim generalis damnatio vel justificatio in omnibus.*

Per unum regnabit, etc. Quia quas vires in illo habuit, in omnes posteriores exercuit, quorum materia fuit: sicut et culpa, quæ ejus solius fuit; in omnes transfusa est. *Multo magis,* etc. Quia æternaliter, cum in eis regnaverit mors temporaliter et cum fine.

VERS. 18. — *Per unius justitiam,* etc. Non quod omnes geniti ab Adam regenerentur per Christum, sed sicut nullius carnalis generatio est nisi per Adam, sic spiritualis nullius nisi per Christum. Si qui essent præter Adam generali, et si qui præter Christum regenerati, non diceret omnes et omnes. Sicut autem nullus homo præter illam generationem, sic nullus justus præter istam. Eosdem post dicit multos.

VERS. 19. — *Sicut enim,* etc. Determinat delictum unius et justitiam unius, ut sicut ille merito peccati perdidit, ita iste merito justitiae nos liberasse videatur. *Ita et per unius,* etc. Hominis ait, non, Dei vel Verbi fidem, ne putas antiquos justos in solo Verbo Dei, id est solius Verbi fide sine fide incarnationis liberari.

VERS. 20. — *Lex autem,* etc. Ostenderat Chri-

stum dimittere omnia peccata tam originalia quam actualia: hic addit quod et a peccato legis liberat, id est prævaricatione, ut Judæi Christo magis sint obnoxii; quasi dicat: Prima est justificatio, lex autem latenter intravit.

(AMBR.) Dicit hic Apostolus quid provenerit data lege, etc., usque ad Deus omnia dimisit.

Lex autem subintravit. Natis in peccatis datur lex ad domandam superbiam quasi: Non deest qui jubeat, sed deest qui impleat, quia in peccato natus implere non potest: ideo natus est Christus, id est gratia quæ sanaret. *Ut abundaret delictum.* Ut scilicet qui in sordibus erat prævaricando magis sordesceret, ut mediocris paedagogum haberet, perfectus signum, et durus sentiret flagellum. *Superabundavit.* Quia et gratia Christi etiam bis prolicit quos diabolus vincere non potuit: et quia peccatum ad tempus regnavit, gratia in æternum.

VERS. 21. — *Sicut regnavit peccatum in mortem.* Non addit, per unum vel per Adam: quia non de illo solum agit quod ex Adam traxerunt homines, sed et de eo quod sua voluntate addiderunt. Sed cum dicit: *Gratia regnet,* addit, per *Iesum Christum*, etc., quia per eum non tantum originalis, sed et voluntariorum fit remissio peccatorum.

CAPUT VI.

VERS. 1. — *Permanebimus.* Hoc perversi accipiunt ex illo: *Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia.* Hoc dicere est esse ingratos gratiæ. Et quia gratia viget, ubi delictum abundavit, non est permanendum in peccato, ut quidam aestimant pro majori gratia. Non enim peccantis merito, sed subvenientis auxilio superabundavit gratia, ubi abundavit delictum. Non ergo permanendum in peccato, sed potius debemus et possumus esse peccato quasi mortui et sepulti per ipsam gratiam et resurgere in justitiam, et post, in vitam æternam.

VERS. 2. — *Mortui sumus.* Id est liberati a peccato per baptismum, ut jam non dominetur in nobis per gratiam. Mori enim peccato, est liberari a peccato. *Quomodo adhuc,* etc. Cum enim hoc præstiterit gratia, ut moreremur peccato, quid aliud facimus si vivimus in eo, nisi ut gratiæ simus ingrat?

VERS. 3. — *An ignoratis.* Mortui peccato quod fit in baptismo, non debemus ei iterum vivere, ut iterum mori sit ei necesse: quia in morte Christi, id est, in similitudine mortis Christi, ut sicut semel mortuus est carne, et semper vivit, ita nos semel mortui malo per baptismum, semper vivamus bono. Vel in morte dicit: quia mors est causa hujus purificationis.

VERS. 4. — *Consepulti.* Quidquid gestum est in cruce Christi, in sepultura, in resurrectione, in ascensione, in sedere ad dextram, ita gestum est, ut his rebus mystice non tantum dictis, sed etiam gestis configuretur vita Christiana. Attende singula Christi, qui vixerat *vetus homo secundum pœnam, famem, siti*

A et hujusmodi, non secundum culpam: hoc modo vetustatem finivit et disposit, ut dolorem crucis sustinens, sic haberet membra distenta et fixa, ne ad priores actus moverentur, a quibus etiam sepultus quievit, humanis subtractus aspectibus, exigens a nobis, ut vetustatem peccatorum cum dolore et gemitu pœnitentiæ deponamus: membra per continentiam et justitiam confixa sint, ne ad priora mala redeamus, a quibus ita perfecte quiescamus, ut nec eorum visio, nec memoria habeatur: et non solum hoc a nobis exigit in sacramento passionis, sed et eum si volumus imitari, efficit. *Surrexit a mortuis.* Mors et resurrectio Christi etiam sacramenta sunt.

VERS. 6. — *Vetus homo.* Id est, veteres actus sunt cræcisi, id est, mortui. *Vetus* nostra et malædictio in duobus consistit, scilicet, in culpa et pœna. Christus autem sua simpla vetustate nostram duplam consumpsit. In sepulcro enim uno die et duabus noctibus quievit. Per unum diem simpla ejus vetustas signatur, per duas vero noctes gemina nostra; unde: Culpam nostram Christus delevit præsentem, præteritam, et futuram. Præteritam remittendo, præsentem ab ea retrahendo, futuram ut vitaremus gratiam conferendo. Pœnam quoque similiter consumpsit, gehennalem prorsus delendo, ut eam vere pœnitentes non sentiant. Temporalem vero non penitus quidem tulit: manet enim famæ, sitis, mors et hujusmodi; sed regnum et dominium ejus dejecit, et in novissimo penitus exterminabit.

VERS. 9. — *Scientes quod Christus.* (AUG.). Unus resurrexit jam non moriturus. Resurrexit Lazarus, sed moriturus; resurrexit filia archisynagogi, sed moritura; resurrexit filius viduæ, sed moriturus: resurrexit Christus non moriturus. Audi Apostolum, *Christus resurgens*, etc. Talem spera resurrectionem, et propter hoc esto Christianus, non propter felicitatem terræ hujus.

VERS. 10. — *Quod enim mortuus est peccato.* (AUG.) Sacramentum baptismatis Apostolus commendat, ut quomodo ille semel moriendo similitudine peccati mortuus prædicatur, ita quicunque fuerit in illo baptizatus, eidem rei, cuius illa fuit similitudo, moriatur, id est, peccato; et vivat a lavacro renascendo, sicut ille a sepulcro resurgendo.

VERS. 11. — *Ita et vos.* Quidquid supra dixit esse hominibus per gratiam Christi, hic Romanis attribuit.

VERS. 12. — *Non ergo.* Quia supra dixit nos mortuos esse peccatis, et non debere vivere in eo, cum nemo sine peccato: determinat a quibus maxime est cavendum, quasi concludat quod supra quærebatur: *Permanebimus in peccato.*

Obediat concupiscentiis. Concupiscentia aliquando nomen est somnis, scilicet vitii innati; aliquando actus interioris, qui est etiam in primo motu, qui dicitur propassio, et in secundo qui dicitur deletatio, et in tertio qui dicitur consensus. Hic non prohibet concupiscentiam, quæ est in primo motu, quia non est in potestate nostra quando surgat: sed

Dei gratia compescere possumus, ne usque ad deletionem et consensum perveniat, quod prohibet.

Vers. 15. — *Quid ergo?* Quia lex a Deo, peccat qui eam dimittit pro gratia. *Quid ergo? Peccabimus.* Quia non sub lege, quæ terret, sed sub gratia, quæ bene promittit? *quid ergo? peccabimus?* Hoc quidam, qui legem quasi coherentem vel coercentem prædicant, et tenendam.

Vers. 16. — *An rescisit quoniam, etc.* Ne Deum profientes verbis, facti sinus diaboli, præmonet nos esse servos ejus cujus voluntatem facimus.

Vers. 17. — *Gratias autem Deo, etc.* Et eorum mutationem ostendit, et quam sit ei hoc gratum aperuit, Deo hymnum offerens. Eratis enim, inquit, servi peccati: vestra autem sponte liberaque animi voluntate illius dominium excussistis, et spiritualem doctrinam amplexati estis. *Formam doctrinæ.* Nostra doctrina est forma, quæ imaginem Dei deformatam restituit.

Vers. 19. — *Humanum, etc.* Hactenus ostendit Apostolus non esse peccandum. Hic dicit quid deinceps sit agendum ut scilicet serviatur justitia, de qua nullus est qui possit se excusare, quia nullus est qui non possit bene operari, saltem voluntate: quod idem est per gratiam.

Sicut enim exhibuisti, etc. (Auc.) Si non plus, vel quantum tunc, ne fides quasi aspera et importabilis fuderetur.

Sicut tunc nullus timor coegit, sed libido voluptas que peccati duxit, sic modo delectatio justitiae adulteræ, etsi nondum perfecta; unde dixit: *Humanum.*

Ita nunc. Quia plus etiam deberet amari justitia, quam tunc sicut iniqutia, ut pro justitia toleret homo dolores, et contemnet omnia, etiam mortem.

Vers. 20. — *Liberi.* Libertas servi est, quando eum peccare delectat, quod est ex libero arbitrio. Liberaliter servit, qui voluntatem Domini libenter facit; sic et justitiae libere servit, qui amat, qui lætatur.

Vers. 21. — *Quem ergo fructum.* Hæc rememoratio facit priora abhorre, et magis obnoxios gratiae. *Erubescitis.* Est enim quædam temporalis confusio, scilicet, perturbatio animi respicientis peccata sua, et respectione horrentis, et horrore erubescens, et erubescendo corrigentis. *Finis illorum, etc.* Quia mors est digna retributio pro peccato: sed vita æterna, quæ est finis justorum, sola gratia datur per Christum, quia et merita ex gratia, et redetur gratia pro gratia.

Vers. 22. — *Nunc vero liberati.* (Auc.) Liberos dixit justitiae, non liberatos: nunc a peccato non liberos, ne sibi hoc tribuant, sed dicit proinde liberatos, ad sententiam Domini: *Si Filius vos liberabit, vere liberi eritis (Joan. viii).*

Stipendia. Merito stipendum, quia militiæ diabolice mors æterna tanquam debitum redditur. Cui redderet coronam justus Judex, si non donasset gra-

A tiā misericors Pater? quomodo ista debita redde-
retur, nisi prius illa gratia gratuito donaretur?

(Auc.) Cum genus humanum peccata longe sepa-
raverint a Deo, per mediatorem, qui solus sine pec-
cato natus est, vixit et occisus est, reconciliari nos
oportebat, ut et humana superbia per humilitatem
Dei argueretur ac sanaretur, et demonstraretur ho-
mini quam longe a Deo recesserat, etc.

CAPUT VII.

Vers. 1. — *An ignoratis.* Hactenus de vi gratiae: nunc, quod lex ultra non est tenenda, et agit de fine legis, et priori ejus inutilitate: non ergo mirentur Romani quia Apostolus dicit: *Non estis sub lege, sed sub gratia:* supra dicebatur non justificare, hic debere cessare; quia [data usque ad Chri-
stum. Ordo: An ignoratis hoc scilicet: quia lex naturalis in homine dominatur quanto tempore vi-
vit, quod non debetis ignorare; quia legem scitis, et
ego loquor scientibus legem? in qua quod dico ma-
nifestatur, si spiritualiter intelligatur, vel lex Moysi dominatur in homine, ut ei obediat; quia et vos scitis legem Moysi, *scientibus enim,* etc. Et sic dupli-
citer potest legi littera, vel de lege naturali, vel de lege Mosaica. *Vivit.* Mortua enim dicitur lex, cum cessat eius auctoritas.

Vers. 2. — *Nam quæ sub viro.* Ut firmet animos eorum, exemplo humanæ legis uititur. Sciant legem Romani, quia non sunt Barbari, sed naturalem justi-
tiam comprehendunt, partim ex Græcis, sicut Græci et Hebrei.

Vers. 3. — *Igitur vivente marito, etc.* Si servans legem mortuam, vult esse fidei, adulter est in utro-
que, nec prodest ei Christus. *Si autem mortuus fuerit vir.* Sic finita lege non prævaricatur, qui ad Chri-
stum transit dimissis figuris.

Vers. 4. — *Per corpus Christi.* Quia Christus fuit impletio et veritas: legalia vero figura et umbra Christi fuerunt, et eorum quæ in Christo impleta sunt.

Vers. 5. — *Cum enim essemus.* Hic quatuor actus hominis ponit, ante legem, sub lege, sub gratia: deinde in alia vita ubi nullum bellum

Vers. 6. — *Nunc autem, etc.* (Auc.) In præcedenti similitudine tria sunt: vir, etc., usque ad quod eum non vincant.

A lege mortis. Aucta est enim concupiscentia cum lex prohiberet ubi non erat fides, et ad cumulum peccatorum, prævaricationis crimen adjectum est; quia ubi non est lex, nec prævaricatio.

In novitate spiritus. Operibus novi hominis, quæ non nostris viribus vel lege attingimus, sed gratia, scilicet spiritus in quibus sic est immorandum, ut nihil addatur de legis operibus, quæ vetusta sunt.

Vers. 7. — *Quid ergo dicemus.* Quandoquidem lex mortis est et auxit vires peccati, detinens a bona operatione; videtur ergo lex peccatum, id est do-
cens peccare, vel talis pro qua donata peccavit au-
tor ejus, quasi malæ rei. Non, sed potius bonum

est : peccatum fecit agnoscere, quia prius nescie-
bantur quedam vel esse peccata, vel adeo esse gra-
via, vel esse punienda. *Absit.* Sed peccatum. Osten-
dit legem non esse peccatum, sed indicem peccati :
ut sic anima reatus sollicitudine ad percipiendam
gratiam converteretur.

(AUG.) *Absit.* Uno verbo legem absolvit, etc., us-
que ad magna est Apostoli defendantis auctoritas.

(THEOD.) Illud autem, *Non cognovi*, et *Nesciebam*,
non hic ignorationem omnino significant, sed hoc
dicit : Naturalis discretionis exactiorem cepi cogni-
tionem per legem.

Nam concupiscentiam. Hoc legit Apostolus gene-
rale, unde omnia. Bona lex, quæ dum hoc prohibet,
omnia prohibet. *Concupiscentiam.* Aliqui generalem
intelligunt. Alii illam de qua in Decalogo : *Non con-
cupisces rem proximi tui vel uxorem* (*Exod. xx*). Ge-
neralem, quia ex ea omne malum. *Nesciebam.* In sua
persona generalem agit causam.

VERS. 8. — *Occasione autem accepta.* Quia talis
est nostra carnalitas, ut ardenter desideret prohi-
bita : quibus non memoratis, jaceret quasi sopita.
Et diabolus videns legem in auxilium hominibus da-
tam, magis exarsit et magis instituit, ut eam verte-
ret filii in perniciem, cum prius quasi secure possi-
dens minus tentaret, vel occasione accepta in ipsis
rebus, ut visa muliere vel auro.

(AUG.) Minor erat concupiscentia quando ante le-
gem securius peccabas, etc., usque ad omnis est,
quando transcendit legem.

(AMBR.) *Omnem concupiscentiam*, dicens, cuncta
peccata signat. Erat enim ante peccatum, sed non
omne, quando crimen prævaricationis adhuc deerat.
Sed omne peccatum modo accessit, quia etiam præ-
varicatio.

(AUG.) Aucta est enim concupiscentia ex prohibi-
tione legis, quando adhuc gratia deerat liberantis.

VERS. 9. — *Ego autem vivebam.* Patet : quia non
ex sua, sed ex persona hominis generaliter loqui-
tur. *Ego autem vivebam.* Nota duos homines
in eodem, interiorem et exteriorem, id est ratio-
nem et fomitem, qui est in carne. Interiorem dicit
consentire legi, et ejus testimonio bonam esse legem
approbat. Exteriorem vero contra interiorem et con-
tra legem repugnare et captivare et per legem ma-
jorem potestatem peccandi habere. *Sed cum venis-
set*, etc. Hic secundus actus sub lege. Id est : Hic
loquitur Apostolus in statu hominis positi sub lege.
Revixit. Cœpit apparere et rebellare. *Revixit*, ait,
non vixit. Vixerat enim aliquando in paradiſo, quan-
do contra præceptum datum satis apparebat admis-
sum. Sed cum homines nati peccatores sine mandato
viverent, tanquam mortuum latebat sine cognitione,
quia sine cohibitione : sed data lege, in notitia ho-
minis revixit, quod in notitia primi hominis aliquando
vixerat.

VERS. 10. — *Inventum.* Ante erat sibi ignoratus
peccator, sed modo factus manifestus sibi prævari-
cator.

A *Nam.* Quasi dicat : Quomodo mihi datum est ad
mortem? Quia per illud seductus falsa dulcedine.
Occasione accepta, etc. Quod concupiscitur, sit dul-
cissimum dum vetatur, et sic fallit peccatum per manda-
tum. Ex prohibitione, namque ubi charitas deficit
desiderium mali crescit : quo aucto dilectus fit quod
prohibetur, et ita fallit fiducia dulcedine. Fallax enim
dulcedo est, quam plures atque maiores peccatarum
amittitudines sequuntur. *Sedassit.* A bono ad medium
traxit, et per hoc ad eternam damnationem per-
duxit.

B *Occidit.* (AUG.) Gladio tuo quem portabas, etc.,
usque ad esto ergo humilis et poteris vincere.

VERS. 12. — *Itaque lex quidem.* Ipsa est sancta,
nane docens. *Et mandatum*, id est quod per eam
præcipitur.

C *Sancium*, in se. *Et justum*, id est justificans pec-
catores. *Et bonus*, id est utile, acquirens vitam.
Et cum constet mihi quod lex bona, et tamen ex ea
mihi mors, ut supra dictum est, ergo quod bonus
est, factum est mors, id est datur mihi a Deo, ita
ut sit efficiens causa mortis? Non : sed somes est
efficiens, qui bonam rem verit in malum.

VERS. 13. — *Ut appareat peccatum.* Non dico,
ut sit, quia etiam erat, quando non apparebat, ut
supra. *Concupiscentiam nesciebam.* Non dixit, Non
habebam.

D *Per bonum. Legem.* Non utique efficientem peccatum,
sed potius demonstrarem et prohibensem illud.

Ut fiat supra medium. Quia per legem non defecit,
sed magis solitis cupiditatibus crevit.

VERS. 14. — *Ego autem.* Huonisque legem excusa-
vit, quod non debet refundi in eam culpa; hic dicit,
quod nec in principalem naturam, id est rationem,
secundum hic quod a Deo habet; et ita non in
Creatorem, sed in homines, qui ex se vitiati sunt,
ut pravis motibus resistere nequeant. *Carnalis sum.*
Non indecenter hoc etiam de seipso dicit Apostolus,
secundum carnem quandiu hic vivit, propter carnis
motus. Et hoc bene dicit omnis sanctus. *Venundatus
sub peccato.* Et hoc ex culpa primi hominis, qui pro
delectatione cibi vefiti, se et omnes alios vendidit.
Vel, sub peccato, id est servi peccati sint. Vel
unusquisque vendidit se consuetudine proprie
luntatis.

VERS. 16. — *Quod enim operor.* Probat, quod
servus est peccati : quia quod operor secundum ex-
teriorum dimittendo bona vel faciendo mala, intelligo
secundum interiorem non esse operandum. Vere
operor quod non intelligo, quia et dimitto bonum
quod volo, et facio malum quod nolo. *Non intelligo.*
Quia aliud video me per legem scire, et aliud agere.
Non enim quod volo bonum, hoc ago; sed quod. Sub-
jectus peccato, facit quod non vult. *Facio.* Concu-
pisco, non quod post concupiscentiam Apostolus
eat, et eum ad mala trahat : luctabatur, non
subjugabatur : de se hoc tibi proponit, ne de hoc
desperes in te.

VERS. 17. — *Nunc autem.* Jam redemptus : jam accepta gratia Christi qui fuit ante sub peccato venundatus. *Non ego.* Libera est mens, caro captiva. *Habitat,* etsi non consentiendo ei, vivit ex fide. Sunt desideria, sed si non regnat ipse non facit, faceret autem si consentiret. *Sed quod habitat in me.* Quomodo habitat, cum non sit substantia sed privatatio boni ? Ecce primi hominis corpus corruptum est per peccatum. Ipsaque corruptio per conditionem offensionis manet in corpore, robar tenens divinae sententiae datae in Adam, cuius consortio anima maculatur peccato.

VERS. 18. — *Nam velle.* Velle non : quia velle bonum adjacet mihi, quia juxta carnem jacet et quiescit, impotens surgere ab honum operandum. *Juxta :* quia naturale est quodammodo bonum velle per rationem, sed tale est hoc velle, quod semper vi carnis superatur : velle autem Dei carnem superat. *Velle.* Bona sunt quæ jubet lex, adeo ut natura liter amet, et facere vellit, sed deest virtus perficiendi.

Velle. (Aug.) Semper bonus vult penitus non concupiscere, sed nunquam hoc perficit in hac vita.

Perficere. Non ait facere, sed perficere, quia non nihil facit. Agit bonum : quia concupiscentia non consentit; sed non perficit ut omnino non concupiscat, sic et hostis agit malum, dum movet desiderium, sed non perficit, quia non pertrahit ad malum.

VERS. 19. — *Non enim quod volo.* Bonum perficere non invenio, quia nec bonum illud quod volo. A parte a qua minus videretur ostendit, sed econtrario malum, quia etiam illud quod nolo, etc. Vel, non invenio bonum, quia non est ibi. Multi enim stulti non inveniunt bonum in aliqua re, quod tamen est ibi.

(Aug.) *Aliud est non concupiscere, aliud post concupiscentias suas non ire.* Nam concupiscere, omnino perfecti est; post concupiscentias suas non ire, pugnantis est, luctantis est. *Ubi fervet pugna,* quare desperatur victoria?

VERS. 20. — *Si autem,* etc. Concludit superiorem sententiam : ergo ego non operor illud, scilicet malum, ex quo prior quæstio concluditur, scilicet quod consentit legi Dei. *Sed quod habitat in me peccatum.* Pressas peccato ejus voluntatem facit quod tamen est vitio hominis. Hoc dicit, ut notet de quantis Deus hominem eruit.

Vers. 21. — *Invenio igitur.* Dixerat legem bonam, naturam bonam quæ idem vult et ei consentit : hic adjungit bonam legem bonæ naturæ adjutricem ; et tamen exterior homo conjuncta illa duo vincit : ut homo per neutrum posse evadere videns, obnoxius sit gratiae. *Volenti.* Tantum : quia perficere non possum, quia malum rationi prope est, insidians in carne est quasi ad jacuas animæ, et aliud cogit facere, quam vult homo et lex.

Vers. 22. — *Secundum interiorem.* (Aug.) Quia caro ex Adam traductor peccatum in se habet, si anima traduceretur, et in ipsa habitaret peccatum :

A quia anima Adæ peceavit, si vero anima peccatum in se haberet, homo non se cognosceret.

Vers. 23. — *Video autem.* (Aug.) Ad corpus mortis pertinet, ut lex membrorum repugnet legi mentis dum caro adversus spiritum concupiscit. Sed lex peccati non regnat, cum non obediatur desiderii ejus. *Legem in membris.* Recte somes peccati lex dicitur : quia legitime factum est, ut qui non obedivit suo superiori, et non serviat suum inferius, id est caro. *Captivum.* Ex carne, ex parte : quia mens repugnat, et condelectatur legi Dei. Sic de ipso Apostolo legitur : mens non consentit peccato, mors contendit, mens non consentit. Est in me quiddam mortuum, quiddam vivum : quid inde sperandum ?

Vers. 24. — *Infelix.* Non in mente, sed in carne. *Quis me liberabit?* Liberabitur cum mortale hoc induet immortalitatem, ubi nulla concupiscentia permanebit.

Vers. 25. — *Igitur ego ipse.* Hic tertius actus in lege spiritus. Sed quia dicit gratia se esse liberatum, ne quis torpeat securus, quasi peccatum non ultra noceat, determinat quomodo sit liberatio si in gratia manserit. Alioquin peccatum iterum occupabit. *Ego ipse.* Ego in carne, ego in mente : non duo, sed unus ex utroque; mente non consentio, carne concupisco.

CAPUT VIII.

Vers. 1. — *Nihil igitur nunc.* Etsi ante, non nunc : cum in Christo. *Nihil damnationis.* Quia per gratiam baptismatis et lavacrum regenerationis sanctitas est et ipse reatus, cum quo eras natus, et quidquid ante communisti.

(Aug.) Etsi habent desideria carnis quibus non consentiunt, etc., usque ad sed hoc bonum fecit regenerationis.

Vers. 2. — *Lex enim spiritus.* Hic ostendit per quid gratia liberet, scilicet per Spiritum sanctum, quia *lex spiritus.* Est Spiritus sanctus qui docet quid sit agendum, et quid non. qui est dator vitæ, et hoc per Christianum qui dat Spiritum : et quomodo in Christo exponit.

Vers. 3. — *Nam quod impossibile.* Quomodo in Christo facta sit liberatio, ostendit. *Per carnem.* Per carnalitatem, quæ rebellabat, et audita lege amplius est incitata; sic infirmata est lex litteræ per carnem, et ideo erat ei impossibile liberare a lege peccati et mortis.

Filium suum mittens. (Aug.) Non ubi non erat : qui ubique est, etc., usque ad quia visibilis mundo apparuit.

In similitudinem, etc. Non in carnem peccatrixem ; quia non sum mater concupiscentia sed gratia concepit. Non peccatrix ergo fuit, quia nec in libidinis concupiscentia concepta, nec peccati carnem in se habuit, nec in ea peccavit. In poena ergo similitus nostræ, non in qualitate peccati.

Et de peccato. (ORIG.) Hoc est : Per hostiam carnis suæ quam obtulit in ara crucis, damnavit peccatum, et ad nihil rededit in carne sua.

Damnavit. Id est destruxit diabolum, id est pro peccato quod facit in carne Christi. Vel peccatum, id est somitem procedentem de peccato Adæ damnavit, id est debilitavit.

Vers. 4. — *Ut justificatio.* Ita damnatur peccatum per Christum ut justitia quam lex Moysi promisit consummaretur.

Vers. 5. — *Qui enim secundum carnem.* Ambulans secundum carnem non est justus, quia nec qui est secundum eam. Cur non? quia carnalia prorsum bonis concupiscit, quod repugnat justitiae.

Vers. 6. — *Nam prudentia.* Qui haec quæ carnis sunt sapit, non est justus; nam prudentia carnis mors est. *Vita et pax.* Vita quidem ad id relatum, *affectus carnis mors;* pax autem ad id quod sequitur : *affectus carnis inimicitia est ad Deum.*

Vers. 7. — *Quoniam sapientia carnis.* Hæc enumerando deterret a carnis obedientia.

Inimica est. Dum nil putat Deum posse, præter quod in naturis rerum videtur.

Vers. 9. — *Si tamen.* Ambigue loquitur, quia nondum sunt perfecta fidei, sed spes est perficiendi. *Spiritus Dei.* Spiritus Christi, quia idem est Spiritus Dei et Spiritus Christi.

Vers. 10. — *Corpus quidem.* Nomine corporis hominem totum significat, sicut Ezechiel econverso nomine animæ, cum inquit : *Animæ quæ peccavit,* etc. C Et sensus est : Si spiritus Christi in vobis est, licet corpus mortuum, id est homo mortuus fuerit propter peccata, id est in peccatis, spiritus tamen, id est anima quæ fuerat impia, vivit : quia Deo, qui est vita, jungitur, et hoc propter justificationem, id est peccatorum remissionem, quæ est ex Spiritu sancto. *Mortuum,* ait, non mortale. Ante peccatum enim corpus animale, id est mortale sicut, scilicet potens mori. Sed quod non necesse erat mori : modo mortuum dicitur propter peccatum, id est quod est necesse mori. *Propter peccatum vitandum,* reservatur hæc infirmitas, ut exinde peccare magis timeat.

Vers. 11. — *Quod si Spiritus.* (AUG.) Attende quod Spiritus sanctus, etc., usque ad sicut et generationem Filii quis enarrabit?

Vivificabit et mortalia. (ID.) Ecce quartus actus. In prima actione, etc., usque ad quia nos superiorem nobis Deum deserueramus.

Mortalia. Non mortua, quia in resurrectione cum mortale hoc induet immortalitatem, non solum necessitas moriendi, quam modo habet propter peccatum, sed nec mortalitas, quam habuit corpus animale ante peccatum, remanebit.

Propter inhabitantem. Evidenter appareat non tantum Spiritus, sed etiam corporis morte propter peccatum hominem meruisse, et per Spiritum sanctum, utrumque liberatum a Christo.

Vers. 13. — *Si autem Spiritu.* Vel Spiritu sancto

A vel nostro : quod tamen non est, nisi agente Spiritu sancto.

Vers. 14. — *Aguntur.* Aguntur dicit, non reguntur. Plus est enim agi quam regi : agi enim dicimus aliquem, quasi vix aliquid agentem; regi autem quasi jam aliquid agentem, qui ideo regitur, ut recte agat. Sed aguntur, non quod nihil per se, sed quod, ut aliquid agat, impetu gratiæ impelluntur.

(AUG., lib. de Correp. et Grat., c. 2.) Non se itaque fallant qui dicunt : Ut quid nobis, etc., usque ad accepisse se gaudeant.

Vers. 15. — *Non enim accepistis,* etc. Filii esse debetis, non servi, quia non accepistis spiritum servitutis : qui invitos timore poenæ servire faciat.

Sed accepistis spiritum adoptionis. Idem est spiritus, sed propter diversa opera dissimiliter appellatur : Spiritus iræ Ægyptiis dicitur, quibus aqua spiritu divisa nocuit. Filius Israel non dicitur ira, quibus aqua divisa profuit. Spiritus timoris est, his qui per legem, de peccatis et sua infirmitate convicti, gratiam spiritus non intelligebant. Spiritus libertatis ejus opere istis quibus regeneratio in vitam æternam et fides, quæ per dilectionem operatur, imperita est. Unus ergo spiritus qui duos timores facit. Qui et duo genera servorum faciunt. Est enim servus qui et filius, qui timet Dominum et honorat patrem, unde Malachias : *Si Dominus sum, ubi est timor meus?* *Si pater, ubi est honor meus?* (Malach. 1). Et est servus qui timet poenam, sed non diligit justitiam. Et quia de timoribus fit mentio, sciendum est preter naturalem timorem, qui omnibus inest, quantu[m] esse timores, scilicet : mundanum, qui malus est nec a Deo; et servilem, qui bonus est et a Deo, sed non est sufficiens; initialem, qui bonus est et sufficiens; et castum, qui bonus est et perficiens, de quo hic agitur : *Ipse enim generat nos filios Dei. In quo clamamus.* Hoc iterum ex dono Spiritus, quod ita nos facit clamare *Abba*, Hebraice, *pater* Latine. *Abba pater.* Propter sacramentum, utrumque posuit Apostolus. Et in passione dixit Christus, *Abba pater,* quia Ecclesia est de utroque populo, cui compatiens in se ostendit filios ejus (martyres scilicet) non debere desperare, si qua tempore passionis ex humana fragilitate tristitia irreat.

Vers. 16. — *Quod sumus filii Dei.* Hoc recognoscere facit Spiritus sanctus, dum in Ecclesia fit remissio peccatorum; quam etsi tota Trinitas faciat, ad Spiritum sanctum tamen intelligitur pertinere, quia communis est Patri et Filio, amborumque unio; per quam fit societas et unitas, qua efficiuntur unus corpus unici Filii Dei. Uox enim nos compaginat, quam facit charitas, quæ non est nisi a Spiritu sancto. Hæc dicuntur, ut amemus unitatem, et timeamus separationem.

Vers. 17. — *Hæredes.* Etsi non decebat Deus, quod dicitur humanis legibus. Vel decebat, ut non videatur per speculum in ænigmate sicut nunc, sed facie ad faciem. Potest etiam dici, quod Christus caput nostrum ad passionem decepsit, nobis reli-

quit pacis ecclesiastice possessionem, sicut ipse ait : *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* (*Joan. xiv.*). Christus etiam est hereditas nostra. Unde : *Dominus pars hereditatis meæ* (*Psal. xv.*), etc.

Si tamen compatimur. Mortificare facta carnis, unde vita erit, nemo potest sine molestia, cui necessaria est patientia.

Vers. 19. — *Nam exspectatio creaturæ.* Creatura, sunt boni, qui in creatione Dei manent, vel quia sunt causa omnium. Corruptio est vanitas, cui subiecta est creatura. Omnia enim quæ nascuntur infirma et corruptibilia sunt, et per hoc vana : quia statum suum tenere non possunt.

(*Aug.*) Quod ait, *nam exspectatio*, etc. Sic intelligendum est, ut neque sensum, etc., usque ad laboret et corruptioni subiectet.

Vers. 20. — *Non volens*, etc. Sponte peccavit, sed non sponte fert poenam, quod subiectur fallacie : sed propter justitiam et clementiam ejus qui et peccatum punit, et sanare intendit.

Vers. 21. — *Quia et ipsa creatura.* (*Aug.*) Modo creatura tantum cum nondum filiorum forma perfecta, etc., usque ad homo enim, signaculo imaginis amissio, remansit tantum creatura.

Liberabitur. Revelabitur, exspectat revela ; subiect liberabitur. Haec omnia per Spiritum.

Vers. 22. — *Omnis creatura.* (*Aug.*) Homo. Omnis creatura est vel corporalis, etc., usque ad etsi non in omnibus hominibus. *Omnis creatura.* (*AMBR.*) Omnia elementa cum labore sua explet officia, quod est nostri causa : unde quiescent nobis assumptis ; et ideo diligenter nos paremus.

Ingemiscit. Semper in hoc nova est, quod notatur per inchoativum verbum, et pro desiderio patricœ coelestis. Parturit. Id est dolet.

Usque adhuc. (*Aug.*) Quia etsi aliquis in sinu Abraham dolere destituit, tamen adhuc in his qui nondum sunt liberati, omnis creatura ingemiscit.

Vers. 23. — *Non solum*, etc. (*Aug.*) Id est, non solum in homine corporis, sed et nos in nobis ipsis præter corpus, exceptis corporis molestiis.

Non solum. (*Aug.*, in expos. propos. 53. in epist. ad Rom.) Non solum ipsa quæ tantummodo creatura dicitur in hominibus, etc., usque ad aut sollicitante molestia.

Primitias spiritus. Id est, quorum jam spiritus quasi in sacrificium oblati sunt Deo, et divino charitatis igne succensi. *Adoptionem.* Ut corpus etiam beneficium adoptionis accipiat, et ex omni parte filii Dei sint.

Vers. 24. — *Spe enim.* Ideo dicit ut majus meritum spei videatur et ideo debeat salvare.

Spiritus adjuvat infirmitatem. (*Aug.*) Quia ingemiscimus et petimus liberari, sed ne vel ante tempus vel contrarie petamus, Spiritus adjuvat. Quod oratio impetrat, donum Dei est evidenter, sed et orare est ex gratia.

Vers. 26. — *Inenarrabilibus.* Quomodo enim enarraretur, quando desideratur, quod ignoratur ?

A Non tamen omnino ignoratur. Nam si penitus ignoratur, non desideraretur. Et rursus si videretur, geometibus non quæreretur.

Scrutatur. (*AMBR.*) Non quasi quærens quod nesciat cui nihil est occultum, cuique nota est precatio omnium spirituum.

Vers. 28. — *Scimus autem quoniam diligentibus*, etc. Quasi dicat : Non solum hoc facit Spiritus sanctus, sed etiam facit omnia diligentibus se provenire in bonum, prospera vel adversa ; talis enim Deus consolatur prosperis, exercet adversis. Prosunt ergo mala quæ fideles pie perferunt, vel ad emendanda sive demenda peccata, vel ad exercendam probandamque justitiam, vel ad demonstrandam hujus vite misericordiam. Quamvis enim mors carnis de peccato primi hominis originaliter venerit, tamen bonus ejus usus gloriosissimos martyres fecit. Ideoque non solum ipsa, sed et omnia saeculi mala remissis peccatis remanere debuerunt, ut haberet homo cum quibus pro veritate certaret, et unde exercitaretur virtus fidelium.

B Secundum propositum. Quasi dicat : Quod vocati sunt, non aliunde est quam a prædestinatione Dei. Et inde est, quod *omnia cooperantur in bonum* : non ex merito.

Vers. 29. — *Nam quos, Deus, prædestinavit*, id est, per appositam gratiam præparavit ut verbo prædicationis crederent : illos præscivit, id est longe ante prænovidit, fieri conformes Filii, qui est imago Patris, usquequaque eadem cum Patre. Unde dicitur : *Qui videt me, videt et Patrem* (*Joan. xiv.*).

Imaginis. Ut portemus imaginem coelestis, sicut portavimus imaginem terreni. Vel *primogenitus*. Quia ante omnem creaturam non factus sed natus est, et quia primus sine peccato natus, et primus impossibilis resurgens, in quo habet fratres.

Vers. 30. — *Vocavit.* Vocatio exterior fit per prædicatores et est communis bonorum et malorum. Interior vero tantum electorum. De exteriori dicitur : *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* Vocazione impletur prædestinatio. *Vocare*, est cognitionem de fide adjuvare vel compungere eum quem faciat audire, et hoc est electorum tantum. *Magnificavit.* Hoc de præscitis, de aliis non, qui etsi ad tempus credant et boni videantur, tamen quia non permanent, non magnificantur. *Magnificavit*, vel *magnificabit* : hoc autem futurum est, sed dicitur præteritum : quia dicitur Deus fecisse quæ ab æterno dispositus facere ; unde Isaías : *Qui fecit quæ futura sunt* (*Isa. XLIV.*).

Talibus omnia in bonum, etiam quod deviant, ut inde cautores sint, et in se non confidentes. Sunt hic quatuor memorata : prædestinatio, vocatio, justificatio, magnificatio. Unum est in Deo, et tria in nobis. Prædestinatio enim nostra non in nobis est, sed in occulto apud ipsum in ejus præscientia. Tria vero reliqua in nobis sunt.

Vers. 31. — *Si Deus pro nobis.* (*Aug.*) Deus pro nobis ut prædestinaret nos ante quam essemus, ut vocaret nos cum aversi essemus, ut justificaret nos

cum peccatores essemus, et glorificaret nos cum mortales essemus.

VERS. 32. — *Tradidit.* Dicitur hoc quia Pater tradidit Filium, verum auctor calicis hujus est etiam ipse qui bibit. Unde Apostolus : *Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis* (*Ephes. v.*). Si ergo Pater Filium tradidit, et Filius seipsum, Judas quid fecit? Pater tradendo Filium, bene fecit; Filius tradendo seipsum, bene fecit; Judas tradendo magistrum pro avaritia, male fecit. Non enim quod nobis praestitum est de passione Christi, malitia Judae deputabitur; habebit ille mercedem malitiae, Christus laudem gratiae. *Omnia.* Minus est nobis omnia dare, quam nostri causa morti Christum tradere. Itaque omnia superiora, scilicet Deus trinitas, nostra sunt ad videndum sive fruendum. *Aequalia,* scilicet angeli quibus æquabimur in futuro ad convivendum, modo vero sumus inferiores. Inferiora quoque nostra sunt ad dominandum. Et similiter quædam etiam superiora, ut sublimes angeli, et universa ministeria cœlestia Dei nostra sunt, non domino, sed usu; sicut res Domini, famulorum sunt; ad victum, scilicet vel ornamentum vel aliud hujusmodi.

VERS. 34. — *Ad dexteram Dei.* In honore quo Deus cuius postulatio non potest contemni. *Interpellat.* Dum quotidie hominem quem assumpsit, et grave genus mortis quod pro nobis sustinuit, vultu paterno offert.

VERS. 35. — *Quis nos separabit,* etc. (CIPR.) Nihil horum potest separare credentes, etc., usque ad ut et nos propter ipsum patiamur : *Sed in his omnibus superamus.*

VERS. 38. — *Neque angeli, neque principes, neque virtutes.* Hi ordines accipiuntur de malis angelis, et de bonis si fieri posset.

VERS. 39. — *Neque altitudo, neque profundum.* Id est nec prospera vel adversa, unde Salomon : *Diversitas et paupertates ne dederis mihi : ne repletus mendax fiam, vel pauper rapiam, et perjurarem nomen Dei* (*Prov. xxx.*). Multi peccant altitudine, multi necessitate. Contra hoc proponitur Achaz in Isaia, qui nolebat petere signum neque in alto neque in profundo. Remedium de Christo, qui neque elatus potestate qua æqualis Patri, nec turbatus de ejectione mortis, qui est signum in alto, et in profundo : ne ille vel regia potestate extolleretur, vel ærumna turbaretur, sicut tunc erat pro bello Assyriorum.

CAPUT IX.

VERS. 1. — *Veritatem dico.* Modo nihil me potest separare, sed olim sui separatus; unde modo doleo, et sic mala jam in bonum convertuntur.

Veritatem dico. (AMB.) Quia contra Judeos loqui visus est, etc., usque ad Job tamen fuit ex filiis Esau quintus, scilicet ab Abraham, hoc est nepos Esau.

VERS. 3. — *Pro fratribus.* Judeis, vel etiam pro his retrahendis qui modo sunt fratres in fide, qui sunt et cognati mei : et ita gravius peccabam.

(Auc.) Tam perfecta hic filii omnientia declaratur, etc., usque ad : *Mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus* (*I Tim. ii.*).

VERS. 6. — *Non autem quod exciderit.* Consolatur dolorem suum Apostolus. *Quis enim phangat eum qui olim mortuus habebatur;* hoc olim Deus salvandos non decrevit præscius, non personarum acceptor. Nullum enim damnat antequam peccet, nullum coronat antequam vincat; sed præscientia definitum habet, qualis unicuique futura sit voluntas, ex qua damnatur vel coronatur. Quia dolebat de Judeis, consolatur se, inveniens scriptum : non omnes esse salvandos, sed tantum similes Isae. In his ostendit quod sola gratia Dei faciet filios Dei. *Non autem quod exciderit verbum Dei.* Ex hoc quod dixit quod promissio æternæ hæreditatis facta est Judeis, qui ipsi ex magna parte non crediderunt, videbatur verbum Dei non esse impletum. Ad quod responderet : Etsi in quibusdam non est impletum, in aliis tamen, scilicet in gentibus creditibus impletum est, qui modo veri sunt filii Abrahæ. *Non autem exciderit.* Quasi dicat : Etsi ita laboravit; etsi non omnes credunt, non tamen excidit verbum Dei; vel, non diec quod exciderit. Verbum Dei excidere, est promissa non impleri.

VERS. 7. — *In Isaac.* Id est in Christo, vocante gratia, congregantur. In Isaac promissione præfigurati sunt, non qui seipso justos, sed quos Deus facit; hi sunt filii libere quæ sursum est, quæ est mater nostra. Filii carnis sunt terrenæ Jerusalem, quæ servit cum filiis suis. Sicut Isaac non meruit ut nasciturus promitteretur, sic et isti, sed sola gratia promissa est et eis data filiorum adeptio.

VERS. 10. — *Non solum autem illa.* Sara habuit promissionem, sed et Rebecca habuit promissionem, habens scilicet duos filios ex uno concubitu Isaac patris nostri. Ex uno concubitu dicit, ne videantur merita parentum differentia in generatis, sed patris, id est institutoris nostri, quem imitemur, si volumus esse filii Dei. Promissio facta Saræ ostendit quod propter genus nullus salvatur. Ista autem promissio facta Rebeccæ, ostendit quod propter nullum meritum suum vel parentum aliquis eligitur, sed sola gratia.

VERS. 11. — *Cum enim nondum nati.* Rebecca habuit promissionem hanc : *Major serviet minori,* id est Esau, persequendo Jacob, ei proficiet.

VERS. 12. — *Non ex operibus.* Futuris quæ bona vel mala non erant futura, nisi apposita gratia vel subtracta.

(Auc.) Quod si futuros eorum iheres dicitar diuinum discrevisse judicium, etc., usque ad quomodo ea in futura dicuntur, quæ nulla erunt?

VERS. 13. — *Maior serviet minori.* Hoc ad litteram : quia Idumæi qui de Esau (qui et Edom dicitur), subditi fuerunt filii Israel; sed magis in hac prophætia intenditur, quod populus Judeorum major, id est in cultu unius Dei prior, minor, id est posteriori Christiano esset servitus.

Jacob dilexi, etc. In Jacob nihil invenit amandum, nisi misericordiae suae donum. In Esau nihil odit, nisi originale peccatum. Sed quo modo hoc recte, cum nihil egissent? Quia res est stupenda, sibi objicit: *Quid ergo dicemus?* Ex misericordia, est velle et currere; quod apparet in aliis ex eadem massa cui debita est perditio.

VERS. 14. — *Quid ergo*. Quia sine merito hunc elegit, hunc reprobavit, dicerur iniquus Deus? Non quia hunc per misericordiam elegit, illum per justitiam reprobavit. In quo neutro est iniqutitas; hunc per misericordiam, quia ita dicit Moyses; hunc per justitiam, quia ita dicit Scriptura inducens Deum loquenter Pharaoni.

Absit. Constat quod nullus liberatur, nisi gratitudo misericordia; nullus damnatur, nisi aequissima iustitia. Sed cur potius hunc quam hunc liberet; scrutatur qui potest tam profundum iudicium, veramamen caveat præcipitum.

VERS. 15. — *Miserebor cui misertus*. Id est, cui præscio miserendum, et apud me mansurum: hoc est dare illi cui dandum est, non dare illi cui dandum non est; ut eum vocet, quem sciat obaudire; ut David qui post veniam tam bene persistit. Saul non auditus in prece non persistit, sed ad idola conversus est; unde justie reprobatus esse a præscio videtur.

VERS. 16. — *Igitur non volentis*, etc. Tanquam diceret: Non sufficit sola voluntas hominis, si non sit etiam misericordia Dei. Cui dicitur, econtra: Non sufficit etiam misericordia Dei, si non sit voluntas hominis; ac per hoc si recte dictum est illud, cur etiam a contrario non recte dicitur: Non misericordia est Dei, sed volentis est hominis? Restat ergo ut recte dictum hoc intelligatur, ut totum Deo detur: qui hominis voluntatem bonam, et præparat ad juvandam, et adjuvat præparatam: volentem prævenit ut velit, volentem subsequitur ne frustra velit.

(AUG.) Quis porro tam imple desipit, ut dicat Deum malas hominum voluntates, etc., usque ad sicut ex misericordia sua gratiam præstat.

VERS. 17. — *Excitavi*. Vel suscitavi, vel servavi. (AMBR.) In hoc ipsum te servavi, etc., usque ad sed ut te indurato ostendam virtutem meam signis Ægypti.

VERS. 18. — *Ergo cuius vult*. Meritum misericordiae nullum est, méritum obdurations peccatum massæ totius damnatae. Nec obduratio impatiendo malitiam, sed non impatiendo misericordiam, sicut nec digni sunt, quod facit aequitate occulta; et ab humanis sensibus remota, quia non aperit Apostolus, sed miratur: O altitudo divitiarum.

Indurat. (AUG., epist. cv.) Non quasi quemquam peccare cogat, sed tantum quia quibusdam peccantibus misericordiam justificationis suæ non largitur, ob hoc eos obdurare dicitur, quia eorum non miseretur, non quia impellit ut peccent. Eorum autem non miseretur quibus gratiam non esse præbendam

æquitate occultissima, et ab humanis sensibus remotissima judicat.

VERS. 19. — *Quid adhuc*. Postquam constat ex voluntate Dei esse, quaro inquiritur unde alius sit bonus, alius sit malus? Non est opus, quia talis erit quiesque qualis vult Deus esse, et ideo inuste alium damna, aliud salvat: vel quid queritur, id est cur nititur aliquis bene agere, cum nihil possit, nisi quod Deus velit?

VERS. 20. — *O Homo*. Hoc nom ex inopia rationis reddendæ, sed hominem ad se revocat.

VERS. 21. — *Ex eadem massa*. Sic tota massa humani generis juste corrupta, et lutosa est: si inde vas in honorem, misericordia est; si in contumeliam, justum est, quia hoc erat ex natura: ecce justitia in his qui non habent tempus operandi; de his autem qui habent tempus subdit: *quid si Deus volens*, scilicet quid respondeas Deo. *Aliud in contumeliam*. Vas in honorem, sed in contumeliam: si vile est; ex se lutum habet, non ex figulo.

Quid si Deus, etc. (AUG., lib. 1, ad Simplicianam, quæst. 11.) Quasi dicat: Jam ostensum est; quod etsi Deus nihil boni det, non tamen iniquus est, etc., usque ad sed abusi sunt hac gratia.

VERS. 22. — *Sustinuit*. Sustinet Deus malos ut ordinate disperdat; et uitur illis tanquam instrumento ad salutem bonorum. Nullum enim Deus, vel angelorum, vel hominum crearet, quem malum futurum esse præsciret, nisi pariter nosset eos, quibus bonorum usibus commodaret.

VERS. 23. — *Ut ostenderet*. Quasi dicat: Ad hoc patitur malos, et præostendit iram, et ad notitiam sui trahit, ut ostenderet in vase misericordiae, id est in electis per misericordiam, divitias gloriæ, id est quam dives, et quam magna sit et gloriosa misericordia; quod hoc tot bona dat malis, ut convincat eos iuste damnari, ut fideles eum magis diligent quibus gratiam ipsam conservavit.

Vers. 24. — *Sicut in Occidente*. Cum ostensum sit, quod ex sola gratia sunt omnes, incipit probare per prophetas quod hæc sunt ex unoquoque populo.

VERS. 27. — *Si fuerit*. Ecce sic dicitur salutis Iudeorum, et major pars sit ex occidente.

Vers. 28, 29. — *Verbum enim*. Subdit propheta per quid salvi sunt, scilicet per verbum Evangelii, et gloria operum legalium excludetur. Verbum enim Evangelii quod dicitur consummans, ad perfectionem dicit, et omnia legalia in uno Christo abbreviat: tamen sequuntur, priori verbo legis; unde additur, *in expedito*, id est ut nihil debet ad justitiam de omnibus præfiguratis, vel quia quæ sequuntur retinet, ut mortalia; et quæ jus est tollit, ut sunt figuræ, reschindit. *Et abbreviatio in aquilite*. Ut compendio fidel per gratiam salvat, non per inumeras observationes. Ne quis autem dubitet, Propheta adiungit:

Nisi Dominus sabbathum. Dominus fecit verbum, quod tam necessarium erat, quod nisi esset semper,

id est verbum, etc. Vel per semen intelliguntur reliquiae salvandae, id est apostoli et alii boni, et nisi per illas prædicatum esset verbum Dei, gentes perirent. Et hoc est: Nisi Dominus exercitum, quando alios excœcavit, reliquisset nobis, id est ad nostram utilitatem, semen, id est apostolos, de quibus seges Christi crevit.

Et sicut Gomorrha similes. Utrumque posuit, ut notet similitudinem culpæ et poenæ, quasi dicat: Pares essemus in poena, quia similes essemus in culpa.

Vers. 31. — *Israel.* Israel vero secutus est legem quasi retro, quia nunquam attingit spiritualem intelligentiam. *Sectando justitiam.* Lex Moysi est lex justitiae, si bene sit intellecta. Vel sectando justitiam legis, id est quæ est ex timore poenæ, non amore justitiae, non pervenit, etc.

Vers. 32. — *Quia non ex fide.* Non enim ex fide querebat justificari, et quia justitiam non petivit a Deo, non credit in eum qui justificat impium, non credens Deum operari in homine quo justificetur. Unde vero contigerit ut non crederent, supponit. *Offenderunt.* Ad similitudinem parvi lapidis, a quo non cavetur, Christus habilis fuit offendere, latens in humilitate. Cui attestatur Isaías (*cap. viii*). *Ecce* in evidenti pono, id est nasci facio, in Sion, id est in Judæis, Christum lapidem offensionis, a quo parvo non caveatur, et petram scandali, id est ex toto conterentem malos in futuro, et contristantem. Lapis autem offensionis dicitur Christus secundum statum quo apparuit hic malis. Petra vero scaudi, secundum quod in futuro faciet malis.

Vers. 33. — *Et petram scandali.* Petra dicitur ante positionem et lapis post positionem. Politio autem Christi, passio fuit, qua infirmitatis miseriam depositit. Christus ergo ante passionem fuit petra scandali, quo tempore scandalizati sunt Judæi irascentes et indignantes, quia se Filium Dei faceret. Lapis per positionem, Christus in passione, quando iudicem Judæi maxime offenderunt, et excœcati sunt; Deum non esse credentes quem mortuum videbant.

Non confundetur. (Auc.) Qui enim crediderit in eum, non habebit suam justitiam quæ ex lege est, quamvis sit bona lex, sed implebit ipsam legem, non sua justitia, sed data a Deo. Ita enim non confundetur.

CAPUT X.

Vers. 1. — *Et obsecratio.* Voluntas enim, ut ad vera credenda moveatur non sibi sufficit, nisi per gratiam Deus sibi opituletur, unde: *Nemo venit ad me, nisi cui datum fuerit a Patre meo* (*Joan. iv*).

Vers. 2. — *Testimonium enīa perhibeo illis quod.* (Ambr.) De his dicit, qui non ex invidia, sed ex errore Christum non receperunt, quibus Petrus: *Scio quod per ignorantiam hoc egistis* (*Act. iii*). *Non secundum scientiam.* Stultum enim est legem venerari, et Deum legis perseQUI.

Vers. 3. — *Ignorantes enim Dei justitiam.* Non

A qua Deus justus, sed quæ homini inest ex Deo. *Iustitia Dei non sunt subjecti.* Hæc est justitia Dei, quæ non in præcepto legis quo timor incutitur, sed in adjutorio gratiæ Christi constituta est.

Vers. 4. — *Finis.* Non consumens, sed perficiens: perficit ergo justitiam per fidem sine operibus legis. *Christus.* Ex Christo est justitia; quia si per legem scriptam vel naturalem esset, et non fide Christi, ergo Christus gratis moreretur.

Ad justitiam. Non humanam, sed divinam. Est enim humana et divina: de humana ibi, *Moyzes*; de divina ibi: *Quæ autem ex, etc.*

Scriptura. In Numeris et Levitico ita habetur: *Qui fecerit ea, vives in illis.*

Vers. 5. — *Vives in ea.* Habet istud præmium, scilicet ne ista morte puniatur. Non est autem magna justitia, timere, nec habet meritum apud Deum.

Vers. 6. — *Id est Christum deducere.* Id est negare Christum ascendisse.

Vers. 8. — *Prope est verbum.* Id est utile est, vel non est aliiquid inconveniens vel dicere vel credere. Vel prope, quia non est longe a natura animorum: et loquendi ratione, quod nobis dicitur ut credamus.

Hoc est verbum. (Auc., *Tract. 80, in Joannem.*) De quo Dominus ait: *Nam vos mundi estis propter verbum quod locutus sum vobis, etc., usque ad nam et in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud est virtus remanens.*

Vers. 9. — *Quia si confitearis.* (Auc.) Ecce laus fidei et merces. Laus fidei est, si credideris, quia Dominus est Jesus, etc., usque ad qui eam in resurrectione sibi congrua, hoc est in justificatione præcedit.

Vers. 10. — *Corde creditur.* Cætera potest nolens, sed credere non potest nisi volens.

Confessio. (Auc., *in Psal. xxx, concione iii.*) Confiteri est dicere, quid sit in corde, etc., usque ad quia ita credit, ita et in ore debet, ut ita prædicet.

Vers. 12. — *Qui invocant.* Orans invocat; sed hoc certe non potest, nisi prius credit. Qui ergo invocant, non modo credunt, sed etiam orant, ut postquam crediderit alicujus animus, non desinat id postulare, quod promisit Deus toto corde vigilibus, quia credere dat remissionem peccatorum. Invocare autem impetrat promissa Dei.

Vers. 14. — *Quomodo ergo invocabunt, etc.* Probato, quod de utroque assumitur populo, ostendit per quid, scilicet per missionem utrisque factam, quam qui non receperit, inexcusabilis est. *Invocatio salvat,* ergo oportet credere: quia, *quomodo, etc.* *Aut quomodo credent, etc.* Quasi dicat: Non credent, nisi audiant. Nec enim olim aliquis credit qui non aliquo modo audivit vel interius vel exterius. Dicit autem quod credere ex auditu sit, audire ex prædicatione, prædicare ex missione Dei; ita ut totum descendat ex fonte gratiæ. Prædicatio autem vere

est ex missione, quia et pseudo bene nuntiantes, misit Deus qui in bonum malo novit uti. Aliquando etiam malos malis mittit in iram, id est prædicare permittit malos malis ad eorumdem poenam, ut vi- cissim per se, sicut justum est, pereant.

(AUG.) Apostolus quod ait : *Quomodo credent ei quem non audierunt?* De gentibus dixit, etc., usque ad prædicatores Christi esse mittendos.

VERS. 15. — *Quomodo vero prædicabunt nisi mittantur?* Ecce apparet quod et ad gentes missi sunt prædicatores. *Quam speciosi.* Quia mundum illuminant, in quo apparet a Deo missos, alioquin hoc non poterant. *Pacem.* Reconciliationem inter populum et populum diruta maceria legalis ritus in Judæis, et idolatriæ in gentibus. Et inter Deum impios per fidem justificantem, et homines in eum credentes. *Evangelizantium bona.* Pacem super pacem, quia et regnum Dei pax est.

VERS. 16. — *Isaias enim dicit,* etc. Præscius Deus prædixit infidelitatem Judæorum, sed non fecit; neque præcessisset mala eorum, nisi ea haberent. Sic etiam excusat quod est deserendo, non autem faciendo et hoc meruit voluntas. Si dicitur non possunt Judæi credere quia Isaias prædixit, dico non possunt, quia volunt. Quod Deus præscivit, prædictus; sed non fecit. Non possunt, dum superbi, dum tales, ut scilicet omnia suis viribus attribuerent, et negarent sibi necessarium esse divinum auxilium ad bene operandum.

VERS. 17. — *Fides ex,* etc. Etsi Deus intus doceat, tamen præco exterius annuntiat. *Per verbum.* Id est per gratiam Christi doctores verbi evangelici nobis mittentis. Nisi enim dicatur aliiquid, nec audiri potest nec credi.

VERS. 18. — *Et quidem.* Vel equidem, id est certe, et ita inexcusabiles, sicut in Psalmis ostendit David dicens : *In omnem terram exivit sonus eorum.* (AUG., epist. 80, quæ est ad Hesych.) Non hoc tempore Apostoli impletum est, etc., usque ad sic et illud : *Testes mihi eritis usque ad ultimum terræ* (Act. 1).

VERS. 19. — *Sed dico : Nunquid Israel.* Probat omnes audiisse, et ita Judæos audiisse. Sed quia possent et audisse et non cognovisse, affirmat eos etiam cognovisse. Cognovit. Israel dicitur cognovisse doctrinam Evangelii et adventum Christi, quia contradicere non potuit ratione vel auctoritate; sed non vere cognovit, ut menti eorum bene sederet. *Ad œmulationem.* Invidia Judæis est, dum gentes eorum Deum suum dicunt, et promissiones et legem eorum et prophetas ad se pertinere. *In non gentem.* Gentiles non prius dicebantur gens sancta, quia sine lege erant; vel modo non gens, quia non gentiliter vivunt. *In gentem insipientem.* In id est, contra gentem insipientem, id est contra gentiles qui Deum verum non noverant.

VERS. 21. — *Tota die.* Toto tempore quo cum eis commoratus sum, et mundum illuminavi, opera et affectus ample ostendi Judæis; vel in parte diei totius, in cruce expandi manus meas, etc. *Expandi manus.*

A Quasi dicat: Ampliora ostendi Judæis. Etenim nullum eis beneficium negavit; nam mortuos illorum suscitavit, diversas eorum infirmitates curavit. Ille autem dicitur manus expandere, qui poscentibus beneficia largiter tribuit.

CAPUT XI.

Vers. 4. — *Dico ergo.* Quia tot auctoritatibus confutavit Judæos, insultare possent gentiles, dicentes eos ex toto repulsos esse.

VERS. 2. — *Præscivit.* Pro prædestinavit, posuit præscivit. Sic enim debet accipi, ut ex sequentibus patet; ideo autem dixit, præscivit, ne iterum Judæi superbiant ex eo quo dixit eos non repulsos, et plebem Dei.

(AUG.) An quisquam dicere audebit Deum non præsciisse quibus esset datus ut crederent, aut B quos datus esset Filio suo, ut ex eis non perderet quemquam? Quæ utique si præscivit, profecto beneficia sua, quibus nos dignatur liberare, præscivit. Hæc prædestinatio sanctorum nihil aliud est quam præscientia, scilicet et preparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur quicunque liberantur.

An nescitis. Quasi dicat : ita reliquias in hoc tempore non repulit Dominus, sed salvavit; sicut tempore Eliae multos sibi reservavit, cum Elias solus sibi videretur, qui si ignoravit et alios præter se reservatos, non mirum si isti ignorent.

VERS. 4. — *Septem millia.* Per septenarium universitas, per millenarium perfectio designatur.

VERS. 5. — *Sic ergo.* Quasi dicat : Tunc erant multi etsi nesciret Elias. Ergo sic, id est ita latenter; vel sic, id est per eamdem gratiam.

VERS. 6. — *Alioquin gratia jam non est gratia.* Hoc est, si aliter salvi facti sunt (quod non potest fieri nisi gratia Dei), ergo ipsa gratia jam non erit gratia, sed debitum.

VERS. 7. — *Quid ergo?* Auditio quod reliquæ salvae factæ sunt gratia, et non ex operibus, quid ergo dicendum est? *Electio autem consecuta est.* Electio gratiæ est, non meritorum. Excæsatio vero meritorum est. Excæcati enim sunt, quia credere noluerunt, sicut illi quia voluerunt, crediderunt. Misericordia igitur et judicium in ipsis voluntatibus facta sunt a Deo, illis vel per misericordiam gratiam apponente, ipsos vero per judicium excæsari permittente. Quicunque enim cum intellexisset credere noluit, id debet consequi quod vult, scilicet ne de cætero possit credere. In voluntate ergo sua adjuti sunt, non immissa malitia, sed deferente gratia; ut quia scientes verum, dicebant esse falso, de cætero non intelligerent quod verum est. Hoc meretur invidia malæ voluntatis, non ita est de his qui errore hoc agunt.

VERS. 8. — *Dedit illis spiritum compunctionis.* Malum compunctionem hoc signat, quia sæpe fit ut etiam bonum sit homini molestum, ut Phariseis doctrina Christi; et sic spiritum compunctionis appellat mentem invidenter, qua inviderunt doctrinæ Christi.

Usque in hodiernum diem. Id est, quandiu poterit dici hodiernus dies, id est usque in præsentem diem, omnium ad quos hoc scriptum perveniet.

VERS. 9. — *Mensa.* Id est Scriptura : *eorum*, id est quæ ipsis primo oblata est, et *coram* ipsis posita, quia in ejus carnalibus observationibus delectantur; vel, *coram eis*, quia si rationem vellent attendere, possent intelligere. *In laqueum*, etc. Sicut seipso acetum mihi obtulerunt, sic fiat ipsis iniqtas laqueus, quia iniqitate inoverunt, et in ea perstiterunt. *In laqueum*, etc. Scriptura quæ intelligentibus est panis, illaqueat dum male intelligitur et pro ea prædicatio Christi respuitur. Item Scriptura legis fuit causa captivitatis, dum zelo ejus Christum occiderunt, et in illa captivitate fuit causa eis scandali et opprobrii, et post erit causa æternæ damnationis, quæ specialiter retributio Dei dicitur.

VERS. 10. — *Obscurentur oculi.* Quia sine causa non viderunt, fiat eis non videre. *Obscurentur oculi.* Hæc verba non optantis voto, sed prædicens officio dicuntur.

Vers. 11. — *Dico ergo, Nunquid.* Quia dico exceccatos auctoritate prophetarum, putatis quod irrecuperabiliter et sine utilitate ceciderunt? quasi dicat, non. Sed casus eorum prodest, et possunt restituiri, ne quis eos despiciat.

Nunquid sic offenderunt, ut caderent? (AUG.) Hoc non ideo dicit quia non ceciderunt, etc., *usque ad* sed magis caveant ne dum superbiant, cadant.

Salus. Dum divisi per mundum in testimonium sunt non sictas de Christo esse prophetias. *Ut illos æmulentur.* Potest sic accipi : ut Judæi imitentur gentiles in bono. Hoc sepe factum est, et plenius sicut in fine saeculi, quando Judæi Christianos sequentur in fine Christi. Tunc enim manus Moysi revocabilitur in sinum, tunc Moyses noster revertetur ad matrem et ad fratres. Potest etiam intelligi, ut gentes Judæos æmulentur, id est credant, sicut et ipsi credebant. Velut gentes Dei æmulatione circa opera Judæorum mala moveantur.

Vers. 12. — *Quod si*, etc. Quasi dicat : Dixi delictum Judæorum prodesse; quod si est, tunc magis conversio eorum proderit. *Quanto magis.* Id est, si in alio eorum vertit Deus in bonum, id est in dñitias mundi, multo magis bonum eorum, cum in fine plenitudo eorum conversa ditabit gentes doctrina et exemplo. In quo ostendit nec inutilis, nec irrecuperabile casum eorum.

Vers. 13. — *Quandiu.* (ANSELM.) Etsi apostolus sim gentium, tamen honorificabo ministerium superaddendo ultra hoc quod debeo, ut etiam de Judæis labore tentans; si hac non succedit via, aggrediar alia, quod non facerem, si de salute eorum desperarem.

(CHRS.) Rursus mala suspicione seipsum liberare satagit. Videtur autem eos quidem qui ex gentibus erant, objurgare, mentesque illorum humiliare; sensim tamen Judæum vellicat.

Vers. 14. — *Quodsi delibatio.* Dixi quod assum-

A ptio eorum erit multum utilis; quam ne dicatis gentiles non posse fieri, quasi totum genus sit repudiatum, dico quod si delibatio, id est pauci de illis assumti, ut apostoli et alii discipuli sunt sancti. *Et massa.* Id est, genus potest sanctificari. *Et si radix.* Id est patriarchæ, a quibus contrahunt sancti humor fidei. *Et rami.* Qui de eorum genere excreverunt in eorum fide fundati.

VERS. 17. — *Cum oleaster essem, insertus, etc.* (ANSELM.) Videamus quemadmodum et ipse Dominus prænuntiet insertionem oleastri et fractionem ramorum, etc., *usque ad quod Dominus prædictis faciendum*

Socius. In spe promissionis : *hoc contra morem.* Bona enim arbor in non bonam inseri solet, hic non bona in bonam.

VERS. 18. *Noli gloriari, etc.* (ANSELM.) Gentes jam in Christum credentes erigebant se contra Judæos, quia crucifixerant Christum, cum et de ipsis veniret alius paries ad angularem lapidem, et ideo reprimit illas Apostolus. *Noli, inquiens, gloriari,* etc., id est, non es stabilis si illos per quos stas destruis.

VERS. 19. — *Dicis ergo fracti.* Quasi dicat : si non contra stantes, tamen contra eos licet gloriari, qui causa insertionis meæ repulsi sunt; quod removet Apostolus, ita : *Bene dicis, quia verum est quod fracti sunt propter incredulitatem;* tu stas fide, id est non merito tuo, sed gratia Dei; et ideo noli superbire, ne et tu frangaris per superbiam, ut illi per incredulitatem. Non es stabilis, si per quos stas destruis. Facile decipitur, qui alienis malis gaudet.

VERS. 20. — *Fide stas.* Dei est beneficium quod tu stas, non tuum meritum. *Sed time.* Ne tantæ gratie beneficium amittas, et in supplicium incidas. Castus enim timor est cum cavet anima ne Deus illam destrueret.

VERS. 22. — *Si permanseris in bonitate.* Si digna Dei benignitate operatus fueris, neque enim tibi sola fide opus est. *Severitatem autem Dei.* Quod eis non pepercit, eo quod patrum virtute indignos ipsos invenerit.

VERS. 24. — *Contra naturam.* Dicitur id contra naturam quod est contra consuetudinem naturæ, ut si surculus fructum radicis ferat. Deus tamen nihil contra naturam facit, quia id est natura quod facit. *Olivam.* Per olivam intelligitur hic fides Patrum.

VERS. 25. — *Nolo enim vos ignorare, etc.* (AUG.) Legis defensores, legis tractatores, legis doctores, legis intellectores, auctorem legis crucifixerunt. O cæcitas! Ipsa est quæ ex parte cecidit in Israel, ut crucifigeretur Christus, et plenitudo gentium intraret.

VERS. 26. — *Impietatem.* Id est infidelitatem, vel legalis observantiæ cultum. Cultus enim Judæorum ab adventu Christi cognitus est impietas.

VERS. 27. — *Abstulero.* Hoc erit in fine quando prædicatione Eliæ et Enoch convertentur Judæi, unde per Malachiam : *Mittam vocis Eliam Thesbiens qui convertet corda patrum ad filios, et corda filiorum ad patrem* (Mal. iv); ut intelligent filii ut patres, id est ut prophetæ intellexerunt.

VERS. 28. — (Aug.) *Secundum Evangelium, etc.* A Vel ita : tunc converterentur ; sed modo inimici qui- dem sunt Christi, et quidem nostri. Iterum ex se, ex suo scilicet vitio. Sed hoc est secundum Evangelium et propter vos, id est ad profectum Evangelii et verum.

Inimici propter. Ostendit hoc ex Dei dispositione provenire. Ex se enim possunt inimicari, quod proficit Evangelio, Deo utente malis ad bonum, ut cum faciant contra voluntatem Dei impleatur voluntas Dei sapienter omnia disponens. *Propter patres.* Electi sunt dilecti propter patres, quibus haec promissa sunt ; quia non sunt vocati ea vocatione qua multi non praesciti, qui tamen pereunt, de qua dictum est : *Muli sunt vocati, pauci vero electi* (*Marc. xx.*) ; sed ea qua vocantur electi, quæ est sine mutatione : quia qui audit a Patre venit ad Filium, qui non perdit quidquam de omni dato ; quisquis vero perit, non inde fuit ; unde : *A nobis exierunt, sed ex nobis non fuerunt* (*I Joān. ii.*)

Secundum electionem et propter patres (Aug., lib. de *Prædest. sanc.*, c. 16.) Sunt salvandi : quia dona, id est promissiones, etc., usque ad quia eos dolore non vident.

Vers. 30. — *Sicut enim.* Id est quia ratione vos olim permisit Deus non credere, scilicet ne causam superbiendi haberetis postea conversi.

Vers. 31. — *Ut et ipsi.* Experti non per legem esse salutem, sed per gratiam : ut et sic per humiliatatem consequentur misericordiam.

Vers. 32. — *Conclusit.* Id est permisit concludi. Hic videtur aliquo modo mysterium exponere. *Conclusit enim Deus omnia in infidei*, ut de amaritudine infidelitatis suæ poenitendo confusi, ad dulcedinem misericordiae Dei credendo conversi, humiliores permanerent, ut et gratia muneric esset gratissima, et clamarent : *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine* (*Psal. xxx.*) *Omnium.* Id est Judæorum et gentium, non quod nullum damnaturus sit, quod quidam falso opinati sunt.

Vers. 33. — *O altitudo,* etc. Præmiserat sententiam miræ profunditatis, cuius profunditatis veluti horrore percusus, exclamat *o altitudo*, etc. Valde enim parvum sensum habemus ad discutiendam justitiam judiciorum Dei, ad discutiendam gratiam gratuitam nullis meritis præcedentibus redditam. Nec tam movet nos, quod gratia præstatur indignis, quam quod æque indignis aliis denegatur.

(Aug., lib. de *Spirit. et lit.*, c. 36 in fine.) Scio quod sicut impossibilitas, et ita iniquitas non est apud Deum, etc., usque ad ut prius permetteret eos concludi in infidelitate.

(Id.) Aliquando filii infidelium præstatur Dei gratia, etc., usque ad et si non in hac vita, certe in altera, etc.

Via ejus. Id est impletiones dispositionis, quia nec in exhibitione potest cognosci quod dispositus.

Consiliarius. Patris consiliarius est unigenitus

Filius ejus, qui et Angelus magni consilii appellatur. Sed ex hominibus et angelis nullus fuit ei consiliarius.

Vers. 35. — *Aut quis prior.* Etsi judicia Dei non possumus scire, saltem hoc constat quod ex sola gratia dat bona, et non ex præcedenti merito.

(Aug.) Deus debitor factus est, non aliquid a nobis accipiendo, etc., usque ad et hoc tu fecisti qui laborantes juvisti, etc.

Vers. 36. — *Quoniam ex ipso,* etc. *Ex, per, in,* distinctionem persoparum indicant; ipse vero idem pronomen repetitum, identitatem substantiæ ; et quia talis ipsi gloria, non justis ipsis.

(Aug., lib. de *Natura boni*, cap. 27, *Ex ipso.*) Non de ipso sunt omnia, etc., usque ad singula horum trium referri ad singulos voluit.

Omnia. Cum audivimus *omnia esse ex Deo*, omnes utique naturas intelligere debemus, et omnia quæ naturaliter sunt; neque enim ex ipso sunt peccata quæ naturam vitiant, quæ ex voluntate peccantium nascuntur.

CAPUT XII.

Vers. 1. — *Obsecro vos.* Hucusque satis utramque partem humiliavit, et gloriam de priori statu annulavit, modo quasi finito negotio deinceps ad moralitatem tendit. *Obsecro vos.* Hucusque ne alter adversus alterum superbiret ; hinc ut alter de alterius utilitate laboreb. *Obsecro per,* etc. Id est per apostolatum misericordier a Deo mihi commissum, vel

C misericordiam a Deo vobis factam et exhibitam.

Hostiam, etc. (Aug., lib. x, de *Civit.*, cap. 6.) Vérum sacrificium est omne opus quod agitur, etc., usque ad adjungit dicens : *Sed reformati in novitate mentis vestrae,* etc.

Vers. 2. — *Nolite conformari.* Generalis prohibilio. *Sed reformati.* Regularis jussio. Ibi continetia, hic justitia. Illud pertinet ad non concupiscere, hoc ad diligere ; illud ad declinandum a malo, hoc ad faciendum bonum. Non concupiscendo enim vestitate exsoliabimur, et diligendo novitate induimur. *Reformati.* Quia in Adam partim amissa est imago Dei, ut incipiat ab illo reformari a quo formata est. Non enim reformare seipsam potest sicut potuit deformare.

D **Vers. 3.** — *Dico enim.* Hoc est sacrificium Christianorum, ut multi unum corpus sint in Christo. Hoc enim in Sacramento altaris fidelibus voto demonstratur Ecclesiæ, quæ in ea re quam offert, significatur. Sicut enim panis ex multis granis consistit, ita ex multis fidelium membris sancta constat Ecclesia, qui Creatoris sui participatione congaudent ; cuius munere sancti sunt et unum, quod et in sequenti ostenditur, ubi ait : *Muli unum corpus sumus in Christo* (*I Cor. x.*) Quod non potest fieri, nisi sapient ad sobrietatem, quod hic præcipitur. *Sapere ad sobrietatem.* Id est, quod, justitiae terminos non egrediatur quod nobis solum utile sit, et nulli obsit.

Mensuram fidei. Secundum fidem quam mensurate partitur Deus, hæc est fides per charitatem operans sine qua nulla cujusquam existimanda sunt opera. Christo non ad mensuram datus est spiritus, sed cæteris omnibus datur et datus additur; unde Joannes de Christo ait: *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum, cæteris dividitur, non quidem Spiritus, sed dona ejus.*

VERS. 4. — *Sicut enim in uno.* (AUG.) Nemo poterit esse justus, quandiu fuerit ab unitate hujus corporis separatus, etc., usque ad sed bene utendi pietate possideant.

VERS. 5, 6. — *Singuli autem alter alterius membra, habentes,* etc. Ad hoc habentes bona differentia. Vel singuli sumus membra, igitur in differentibus donis hoc agatur; quæ autem sunt illæ gratiæ ex quarum diversitate dicimus membra, et qualiter in illis, nobis invicem subservire debeamus, aperit dicens: *Sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministerium,* etc. Habentes, simus membra aliorum, ut illis prophetemus. Habentes dico *secundum rationem fidei*, quia prout exigit fides eorum, vel auditorum prophetia datur. Nota quod in enumeratione gratiarum a prophetia incipit, quia prima probatio quod fides nostra sit rationabilis, est quod credentes accepto Spiritu prophetabant.

VERS. 8. — *Qui miseretur.* Hæc miseratio est quotidiana medicina quotidianis vulneribus etsi levioribus; tamen *judicium sine misericordia fieri ei qui non facit misericordiam* (Jac. n), et hoc utique iustum est ut dimitatur dimittenti et detur danti. Quisquis vero quasi nimis justus et securus judicium exspectat sine misericordia, sibi iram provocat. Misericordia hæc multiplex est, scilicet peccanti ignoroscere, oppresso subvenire, etc.; et ideo subdit de misericordia ponendo unum ejus membrum cum præmissum sit aliud membrum, ubi autem *qui tribuit, in simplicitate.* Simplicitas excludit hypocrisim, hilaritas gaudium ostendit, et fretum spe futuri.

VERS. 11. — *Non pigri.* Maledictus est qui facit opus Dei negligenter, piger sine spe est in conversatione divina. Et ideo ut frigus pigritiæ pellatur, *Sitis ferventes,* etc.

Spiritu ferventes. (THEOD.) Spiritum, gratiam applicavit, etc., usque ad hoc enim dixit. *Orationi instantes.* Id est, assidue hoc facientes.

Domino servientes, etc. Quasi dicat: Quamvis dixerim ut spiritu ferventes sitis, non tamen passim et importune verba Dei ingeratis, sed temporis opportunitate sitis ferventes, ut aptis locis, personis et tempore verba fidei loquamini. *Ferventes.* Spiritus ignis est quo fervet charitas, unde Dominus ait: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ardeat?* (Luc. xii.)

VERS. 12. — *Spe gaudentes.* Certi de futuris gaudent, et ideo patientes in tribulatione.

VERS. 16. — *Consentientes.* Quod non fit ore tantum, quia tunc est vera humilitas, si non est in sola

A lingua, ne præsumentes de se non condoleant aliis, sed exprobrent.

VERS. 19. — *Date locum.* Non præcipit ut vindicari nolint sancti a Deo, quod in Apocalypsi clamant sancti, non quidem propter exsaturandum odium, sed quia scriptum est: *Lætabitur justus, cum viderit vindictam.* Præcipit autem, ut ipsi se non vindicantes dent locum iræ Dei qui dicit: *Mihi vindictam, et ego retribuam.* Si ergo vult bonus, ut Deus inimicum puniat, non est hoc reddere malum pro malo. Cum ergo homo justus et homo maius de inimicis suis a Deo velit vindicari, in quo discernuntur? Bonus magis cupit corrigi inimicum quam puniri, et cum Deus puniri non delectatur de poena inimici, sed hoc ei placet quod et Domino, quia eum diligit, et Deus est quem sequitur in hoc: *Qui pluit super justos et injustos* (Prov. xxv); et tamen etiam in hoc sæculo asperius pertinaces corripit et in fine damnabit, cui proinde reservanda est vindicta. Ille dat locum iræ adversarii, qui permittit adversarium facere quod vult.

VERS. 20. — *Sed si esurierit.* Nota insolentiam, sed, conjunctionis. Ita enim prosequendum est, quasi non interposita utraque sit conjunctio. Vel etiam ita potest legi, ut neutra superfluat conjunctio, quasi dicat, non solum non defendatis vos, sed si, etc.

CAPUT XIII.

VERS. 1. — *Omnis anima.* (AUG. *Expositio prop. 720 ex epist. ad Rom.*) Quod ait Apostolus hic rectissime admonet, etc., usque ad tamen omnis homo subditus sit superiori se.

Non est enim potestas. Potestas est a Deo; sed quæ a Deo sunt, ordinata sunt; ergo potestas est ordinata. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit, de bona potestate patet, quod eam perfecit Deus. Rationabiliter de mala videri potest, dum et boni per eam purgantur, et mali damnantur, et ipsa in deterius præcipitatur. Et scias, quod nomine potestatis interdum accipitur potestas ipsa, quæ datur alicui a Deo, aliquando ipse homo habens potestatem; quod diligens lector distinguat.

Quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt. Id est, rationabiliter a Deo disposita, unde: *Deus potentes non abicit, cum et ipse potens sit* (Job. xxxvi).

(GREG.) Deum quippe imitari desiderat, qui fastigium potentiarum, etc., usque ad quia nequaquam justa potentia, sed actio prava damnatur.

VERS. 2. — *Qui autem resistit.* (AUG.) Quid si jubeat quod non licet? hic sane contemnet potestatem, timendo potestatem majorem; ergo si aliud imperator, et aliud Deus jubeat, cor templo illo obtemperandum est Deo.

VERS. 3. — *Principes.* Dicit illos esse principes Apostolus, qui propter corrigendam vitam et prohibenda adversa creantur, Dei habentes imaginem, ut sub uno cæteri sint. *Non sunt timore boni,* etc. Si bonus est princeps, bene operantem non punit, sed diligit. Sin malus, non nocet hono, sed purgat eum. Malus ergo subditus debet timere, quia instituti sunt

principes ut mala puniant. *Habebis laudem ex illa.* A Si justa est, ipsa laudante; si iniqua, ipsa tibi laudis occasionem præbente.

VERS. 4. — *Dei enim minister.* Ideo dati sunt reatores, ne mala flant. *Vindex in iram.* Id est, propter iram Dei vindicandam, vel vindictam in iram Dei ostendendam; quia hæc punitio indicat persistentes in malo gravius puniendos.

VERS. 6. — *Ideo enim.* Subditi esse debetis, quia etiam ideo, id est propter ostendendam subjectionem, præstatis tributa, quod est signum subjectionis. Non ait, solvitis, sed præstatis, quasi reddituris; quia redundunt dum pugnant pro patria, et dum agunt iudicia, vos præstatis servientes Deo. Per hoc enim, quod illi tributa datis, Deo servitis, quia ministri Dei sunt. Vel præstatis tributa, quia ministri Dei sunt, ut boni laudentur, mali puniantur. B

VERS. 7. — *Tributum.* Vel tributum quod dominis solvitur. Vectigal quod ad domum domini vehitur.

VERS. 8. — *Nemini quidquam.* Pax ad omnes, dilectio inter fratres. Aliter enim vere fratres non sunt. *Diligatis.* Mentio sit hic de charitate, quia vallet ad banc humilitatem. Sola enim caritas est, quæ etiam reddita semper retinet debitorem. Redditur enim cum impenditur, debetur autem etiam si redita fuerit, quia nullum est tempus quo impendenda non sit. Nec cum redditur, amittitur, sed potius reddendo multiplicatur; habendo enim redditur, non carendo, ut pecunia quæ reddi non potest, nisi habeatur; nec haberi, nisi redditur, imo cum redditur ab homine, crescit in homine; et tanto major acquiritur, quanto pluribus redditur. *Diligit proximum.* Cum duo præcepta sint caritatis, pro utroque unum sæpe ponitur, quia nec Deus sine proximo, nec sine Deo proximus diligitur vel potest diligi. *Dilectio proximi in factis apparet,* dilectio Dei amplius latet, et ideo hanc specialius ponit, de qua Dominus ait: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem,* ubi illud mandatum majus dilectionis Dei videtur esse prætermissum. Sed bene intelligentibus utrumque invenitur in singulis; quia qui diligit Deum, nec potest eum contemnere quem Deus præcipit diligi, et qui sancte ac spiritualiter diligit proximum, quid in illo diligit nisi Deum? *Proximum, legem implevit.* Omnem hominem intelligi oportet per proximum, quia nemo est, cum quo sit operandum malum. Qui ergo amat homines, aut quia justi sunt, aut ut justi sint amare debet. Sic enim et seipsum amare debet, scilicet, vel quia justus est, vel ut justus sit. Qui enim aliter se diligit, injuste se diligit, quia ad hoc se diligit ut sit in justus, ad hoc ergo ut sit malus: ergo jam se non diligit; qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam. D

VERS. 11. — *Et hoc scientes.* Scilicet quia hora est, vel sicut quidam libri habent: hoc tempus, scilicet gratiae, scientes. Jam ex quo dilectionem habuimus; est hora, id est opportunitas, sed brevis. *Somno surgere.* Somnus est negligentia vel ignorantia. *Nunc enim.* Causæ interpositæ, quare surgere

debeamus. *Propior est.* Bene operans vicinus est æternæ vitæ. Baptismus enim est ad veniam, vita bona ad coronam. *Vel propior,* quia plus morti proximi sumus.

VERS. 12. — *Nox præcessit.* Item quare surgere debent ostenditur: quia *nox infidelitatis et ignorantiae præcessit*, id est fuit; sed modo non est cuius memoria monet, ut caveatis. *Dies autem,* id est æterna beatitudo, *appropinquabit*, dum peccata remissa, dum estis justi per gratiam. *Nox* vetus homo, qui in baptismō præteriit; *Dies*, sol justitiae Christus, cuius luce veritatem didicerunt, ut sciant quid agendum sit. *Opera tenebrarum.* Opera mala, quæ ex tenebris ignorantiae venerunt, vel tenebras amant, et ad tenebras ducunt

VERS. 13. — *Non in cessationibus.* Nota in his Romanos tangi; et ideo non est eis jus gloriandi.

(Aue.) Horum autem morborum superbia est mater, et humanæ mentis aviditas, quæ etiam hypocrisia sæpe generat; huic non resistitur, nisi crebris dīvinorum librorum testimoniis incutiatur timor et charitas.

CAPUT XIV.

VERS. 1. — *Infirmum autem.* Perfectæ fidei est nullum cibum discernere, vel immundum putare, quia *omnia munda mundis*. Sed quidam infirmi censabant a quibusdam abstinentiam, et ita inter Romanos contentio; unde præcipit tales assumere, non abjecere, sed patiendo exemplo et verbo ad fidem erigere. Et si incognitum est quo quis animo faciat, non inde disceptare. *Non in disceptionibus.* Non est damnandus cuius cogitatio non est aperta, vel de quo nescius qualis post sit futurus.

VERS. 2. — *Infirmus.* Ille est infirmus qui cibos discernit, putans alios mundos, alios immundos, eo quod Judæi prohibiti sunt edere, hunc autem suo iudicio relinquendum dicit, ne cum scrupulo edat. Vel, licet sit perfecta fides, quæ omnia licere credit, tamen infirmus et pronus ad casum, qui facile impetu libidinis sternitur, edat olus, id est tenues et aridos cibos, qui non sunt somentum vitiorum, et abstineat ab illis quibus libido excitatur. Crassitudo enim carnium et deliciosa epulae provocant corpus ad libidinem.

VERS. 3. — *Is qui manducat.* Supra præcepit non disceptare de cogitationibus aliorum, hic præcipit non spernere.

Non judicet. (Aue., lib. II de Ser. Dom. in monte.) De manifestis judicandum, non de'œultis, etc., usque ad quicunque humani cibi indifferenter sumi.

VERS. 4. — *Domino suo stat.* De incognito corde alieni servi tu non habes judicare, sed suus Dominus ad cuius honorem stat, qui stat; ad quem pertinet et casus cadentis, qui potest erigere vel judicare. *Stat, aut cadit,* ideo dicit: quia ambiguum est, forsitan stat, qui putatur cadere. *Stat aut cadit.* Per hoc ostendit se nescire quo animo ille se agat in dubiis. *Stabit autem.* Hic innuit, quod ambigua

debemus in meliorem partem vertere, et plus salutem quam mortem reorum optare, et in futuro spem boni habere, etsi aliter sit in presenti. Stabit autem. Quia neque si edit, reus est; neque si non edit, si tamen devotione hoc agit.

VERS. 5. — *Nam aliis. Supra dixit, quod alii omnina manducant, alii non omnia; de generibus ciborum agens hoc dicit, quod alii omni tempore, alii aliquo certo tempore abstinent, et utrumque recte fieri posse dicit. In suo sensu. Id est in suo consilio dimittatur ne scandalum passus a charitate, quae est mater omnium virtutum, recedat.*

VERS. 6. — *Qui sapit. In suo sensu dico, ut abundans: quia qui sapit diem, vel omnem, vel diem interpositum, Dominino sapit. Et qui manducat, Domino manducat. Id est ad honorem Domini, cuius omnia creata credit munda, et quia ei servitus illis sustentatur.*

VERS. 7. — *Nemo enim nostrum sibi vivit. Qui enim lege frenatur, non sibi, sed Deo, qui legem dedit, vivit. Si lex non esset, sibi quisque viveret. Sibi. Sed Domino, quo judice damnatur vel coronatur; vel, sibi, id est ad laudem suam, sed Dei. Sicut enim magnitudinis ejus non est finis, sic nostræ laudis non erit finis. Non enim cum mortui fuerimus in hac carne, desinemus laudare Deum. Et secundum hoc de fidelibus tantum agit. Vel sibi, id est a se judicandus, sed a Domino secundum hoc de bonis et malis accipitur.*

VERS. 10. — *Ante tribunal. Hoc a simili dicitur: tribunal enim sedes judicis est, quæ in excelso locatur, ut judex ab omnibus videatur et ipse ex eminenti loco omnes valeat intueri. Ita et Christus quasi in tribunali sedebit, quia ab omnibus videbitur, et ipse omnium conscientias videbit, et causas dijudicabit.*

VERS. 13. — *Non ergo amplius. Non usurpemus nobis quod ad nos non pertinet. Non reprehendamus ea quæ nescimus quo animo siant; vel etiam si aperta, non ita reprehendamus, ut de sanitate desperemus. In his enim duobus temerarium est iudicium, et vel superbia, vel inevidentia, unde dicitur: Nolite judicare et non iudicabimini (Luc. vi).*

VERS. 14. — *Scio et confido. Quasi dicat dico: Ne ponatis offendiculum fratribus. Non autem dico offendiculum vel scandalum, eo quod cibus sit immundus; quia scio per hoc, quod fiducia est in Jesu, qui postquam venit, absolvit a lege. Commune ponit pro immundo, ut tractum a vasis quæ ante omnibus usibus erant communia, quorum quedam postea sacrificiis dedicata non amplius communia, sed sancta dicebantur; vel tractum est a Judæis quia ipsi Judæi dicebantur proprius populus Dei, alii vero rhenes communes et immundi.*

VERS. 16. — *Non ergo blasphemetur bonum. Quia qui habet opera bona, si reprehendatur in re minima, bonum suum obscuratur, et incipit bonum ejus blasphemari per malum. Unde Ezechiel: Justitia justi non proficiet ei, si erraverit (Ezech. xxxiii). Non ergo blasphemetur bonum. Bona in se comestio*

A blasphemabilis est dum aliis nocet: et quia nocet, abstine, quia non est causa regni Dei esca.

VERS. 17. — *Non est enim regnum Dei esca et potus. Non usus ciborum, sed concupiscentia refrenanda est. Non interest quid alimenterum vel quantum pro congruentia hominum et personæ suæ et prævaledudinis suæ necessitate quis capiat, sed quam facile et late animo careat his, cum his vel oportet vel necesse est carere.*

Gaudium in Spiritu sancto. Qui enim, etc. Non utique in epulis, ut multi solent, sed in Spiritu sancto hoc gaudium oritur de fraterna pace; sicut in disceptatione ira, ubi non est spiritus, quia in solis pacificis est; cuius etiam gratia hæc tria sunt in aliquo: justitia, pax et gaudium, quæ in istis Romanis non erant

VERS. 18. — *Placet Deo, et probatus est hominibus. Secundum quod gaudium est in Spiritu sancto. Probatus autem habetur hominibus secundum justitiam, et pacem etiam, quia disceptatio discordiam parit, ideo dimissis temerariis judicis, sectemur quæ pacis non discordiae, et quæ ædificationis, ut ceteri ædificantur, vel jam ædificati conserventur invicem Judæus ad gentilem, et gentilis ad Judæum.*

VERS. 21. — *Offenditur. Perturbatus nesciens quid teneat. Offenditur, qui a fide recta discedit.*

VERS. 22. — *Beatus. Beatum dicit qui non facit aliud quam quod utile probat, sed illum proprio iudicio censet damnandum, qui, quod dicit se debere facere, non facit.*

VERS. 23. — *Omne autem. Non tamen omne quod fit cum fide bonum est, quia ignorantia quæ est ex culpa, nocet. Omnis vita infidelium peccatum est, quia omnis infideliter vivens vel agens, vehementer peccat, et nihil bonum sine summo bono, ubi deest agnitus veritatis æternæ. Falsa virtus est etiam in optimis moribus. Opera quæ videntur probabilitas, præter fidem sic sunt, ut magna vires et cursus celerimus extra viam. Non est ex fide. Fides nostra vult ut homo agat hoc quod bene intelligit esse agendum, et peccatum est quod aliter fit, quam probatum est.*

CAPUT XV.

VERS. 5. — *Id ipsum sapere. Quasi dicat: Nisi idem sapiatis, Deum honorare non poteritis.*

D **VERS. 8.** — *Circumcisionis. Id est Judæorum ad quos corporaliter venit; unde: Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (Matth. xv). Propter veritatem. Non repulit Judæos, quibus proprie veritas, gentibus misericordia, quibus nulla promissio facta erat. Promissiones. Promiserat enim Abraham: In semine tuo benedicentur omnes gentes (Gen. xii). Et David: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam (Psalm. cxxxii). Et item Jacob dixit: Orietur stella ex Jacob (Num. xxiv).*

VERS. 9. — *Confitebor. Confessio autem non tantum peccatorum est, sed et laudis.*

VERS. 12. — *Erit radix Jesse. Et ex hac radice erit ille qui exsurget, etc. Jesse, radix: David, ar-*

bor, quæ per ramum, id est Mariam, fecit fructum, A Romanæ, quasi dicat : Ita facite ut dixi, hos autem imitamini. *Phœben*. Scilicet Phœbe ditissima et nobilissima mulier fuit, quæ Ecclesiam in loco qui dicitur Cenchræ, sua substantia sustentabat. Ea vero tunc temporis, pro aliquo negotio Romam profecta est, per quam forsan hanc misit Epistolam.

VERS. 13. — *Et pace.* Ut possitis gaudere, det pacem et concordiam ad invicem ; et hoc erit, si sit sana fides. *Ut abundetis.* Id est, ut per ista habita certiores sitis de æterna beatitudine, et abundetis in virtute Spiritu sancti, id est, fortitudine bonæ operationis, quæ datur per Spiritum sanctum.

VERS. 14. — *Certus sum.* Ne videretur Apostolus omnes intelligere discordes et ad corrigendum insipientes, removet quod ideo incipit, ut admoneat perfectiores de correctione minorum; et inde præponit se exemplum qui laborat de aliis, et opus est ut isti hoc faciant, cum ipse aliis impeditus ad eos venire non possit. *Repleti omni sapientia.* Per hanc laudem provocat ad mellora, more exhortantis. Unde nec dicit docere, sed monere; quasi dicat quod sciatur, sed subterfugit animo. Hoc enim solet moneri, quod cum sciatur, aliquando subterfugit animo, aut negligenter habetur.

VERS. 15. — *Propter gratiam.* Non temere scribit; sed Apostolus gentium audet scribere omnibus gentibus auctoritate sibi tradita per gratiam.

VERS. 17. — *Habeo igitur.* Sic et vos si de fratribus laboratis. Hoc ideo dicit ut nihil minus se posse probet quam apostolos qui cum Christo fuerant.

VERS. 20. — *Non ubi nominatus,* etc. Quia sciebat pseudapostrulos et alios sub nomine Christi falsa docere, quod postea corrigerem maximi erat laboris; ideo sollicitus erat prævenire, et veritatem integre tradere, ubi nondum erat nuntiatus Christus; quod testimonio prophetæ probat.

VERS. 21. — *Et qui non audierunt,* etc. Ut verus esset et inviolabilis de verbo Dei intellectus, festinavit gentes veritate imbuere.

VERS. 26. — *Probaverunt enim.* Ad hujusmodi opera Romanos invitati, quia qui per misericordiam Dei vivit, pius debet esse confratri. *In pauperes.* Hi totos se dederunt divinis obsequiis, nihil mundanum curantes, exemplum bone conversationis dabant edilibus.

VARS. 30. — *Ut adjuvetis.* Multi minimi dum congregantur unanimis, sunt magni, et multorum precies impossibile est ut non impetrarent. Si ergo eum videre cupiunt, orient ut liberatum eum recipient cum gaudio charitatis ; unde sequitur ut libererit.

VERS. 31. — *Accepta.* Ut filii intellecta charitate illius erga se, cum filio unanimis Deo gratias agant. Magnus enim profectus est ei, cuius ministerio multi facti læti Deum laudant.

VERS. 33. — *Deus autem pacis.* Christus, qui ait : *Pacem meam do vobis, et pacem meam reliquo vobis* (*Joan. xiv.*) ; qui cum suis est usque ad consummationem sæculi, ita et sit vobiscum ; ipse enim est qui ait : *Vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (*Matt. xxviii.*) .

CAPUT XVI.

VERS. 1. — *Commendo autem vobis.* Amodo multis Justos Apostolus proponit, quibus credere debeant

A Romanæ, quasi dicat : Ita facite ut dixi, hos autem imitamini. *Phœben*. Scilicet Phœbe ditissima et nobilissima mulier fuit, quæ Ecclesiam in loco qui dicitur Cenchræ, sua substantia sustentabat. Ea vero tunc temporis, pro aliquo negotio Romam profecta est, per quam forsan hanc misit Epistolam.

VERS. 2. — *Suscipiatis digne.* Vel, ut alii codices habent, valde honeste et honorifice.

VERS. 3. — *Priscam et Aquilam.* Aquila est vir Priscillæ : hi coadjutores Pauli Romam ad confirmationem Romanorum venerant. Sic et omnes alii quos salutat, Romæ fuisse intelliguntur.

VERS. 4. — *Ecclesiæ gentium.* Quia hi laborant ad profectum gentium exhortantes fidem Christi, qui etiam pericula pro Apostolo pati non recusaverunt; unde et Romani eis obedire debent.

VERS. 10. — *Appellen.* Per tentationes inventus est fidelis in Christo : etsi non suus amicus, vel particeps operis.

VERS. 11. — *Aristoboli.* Colebat iste Aristobolus congregare fratres in Christo, quos Apostolus salutat ideo probans factum illius. *Ex Narcisi.* Narcissus dicitur fuisse preabyter, sicut legitur in aliis codicibus, qui peregrinando confirmabat sanatos fratres, qui quia presens tunc non aderat, suos salutat ; et quia non omnem illerem merita noverat, discernit, subdens : qui sunt in Domino, id est eos quos dignos noveritis.

VERS. 12. — *Laboravit.* Labor hic, de quo crebrius Apostolus, est in exhortatione et in ministerio sanctorum, et in pressura et in egestate propter Deum.

VERS. 13. — *Et mean.* Pro sanctitate ejus vocal suam matrem, cuius filium proposuit pro ecclesiastico officio.

VERS. 15. — *Et omnes.* Omnes, quibus scribit et quos nominat, jubet se salutare invicem in osculo sancto, id est in pace Christi, ut religiosa sint oscula, non carnalia.

VERS. 16. — *Christi.* Id est quæ in Christo consistunt, non in alia re.

VERS. 17. — *Ut observetis.* Pseudapostrulos tangit, quos in tota Epistola cavendos esse mox.

VERS. 19. — *Vestra enim.* Ideo moneo vos vitare illos, quia vestra fides et obedientia abique laudatur : D quia estis in capite mundi, et sic exemplo vestro juva possent alii corrupti. Vel, rogo vos vitare illos, quia leviter obediunt, quod bonum est, et inde gaudeo; sed volo ut sitis sapientes in bono discernendo, et sine aliqua parte mali.

VERS. 20. — *Deus autem.* Vos sitis sapientes : Deus autem conterat Satanam, id est falsos predicatorum, vel quemlibet vobis adversarem hominem, vel diabolum. *Sub pedibus.* Ut caput, id est primus motus suggestionem contemnatis, et si diabolus est, contrariatis ejus caput sicut Eve in figura Ecclesie, vel sensualitatis dictum est. *Gratia.* Gratiam quam promisit in adventu suo, jam optat eis.

VERS. 21. — *Salutat vos.* Quasi dicat : Tot et tanti

congaudent vestro cœpto, et ideo perseverare vos A scita, quousque suo tempore per ipsum Christum decet.

Vers. 23. — *Et universa.* Supra dixerat omnes Ecclesias; sed hic dicit Ecclesiam alterius provinciæ, unde Caius erat.

Vers. 25. — *Ei autem.* Sic ego vos moneo. Ei autem qui potest vos confirmare, sit gloria, a quo solo bono sunt bona omnia; in quo epistolæ notatur summa, quia hic principaliter intendit Apostolus illos monere ut omnia attribuant gratiæ Dei.

Secundum revelationem. Mysterium dicit incarnationem Christi, etc., quæ æternis temporibus erant abscondita: quia licet ex aliqua parte antiquis partibus fuissent cognita, plene tamen a nullo fuerunt

sunt revelata.

Vers. 26. — *Per Scripturas prophetarum.* Ab eo reseratas, testimonium dantes huic prædicationi. *Patefactum* in cunctis gentibus ad obedendum, id est ut obediant fidei bene operando. *Taciti* aliis, sed cogniti soli Deo: quia etsi sit modo hominibus revealatum, tamen soli Deo cognitum est, quia solus novit cur ita factum est. In quo reprimit inquisitores qui queruntur cur tantum distulit Deus? cur tot gentes perire permisit.

Vers. 27. — *Cui honor.* (Aug.) Quod additur: Cui gloria, etc., usque ad quia per eum innouit hominibus Deus Trinitas, quod est mysterium.

EPISTOLA I AD CORINTHIOS.

ARGUMENTUM.

Corinthii sunt Achæi, et hi similiter ab Apostolo audierunt verbum veritatis, et subversi sunt multifarie a falsis apostolis. Quidam a philosophiæ verbosa eloquentia, alii secta legis Judaicæ inducti sunt. Hos revocat Apostolus ad veram fidem et Evangelicam sapientiam, scribens eis ab Epheso, per Timotheum discipulum suum.

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1. — *Paulus vocatus.* Id est ab omnibus privilegio nominis dictus *Apostolus Jesu Christi*. Hic non servum se nominat: quia potius erat opus auctoritate et commendatione contra superbiam Corinthiorum, apud quos viluerat. *Et Sosthenes.* Ecce per eum qui inter eos versabatur, culpas eorum se rescisse invenit. *Frater.* Per hoc removet, quod non malo animo ei notificaverit, sed ex charitate et desiderio correctionis.

Vers. 2. — *Cum omnibus.* Et omnibus scribit suffraganeis Corinthiis, qui in eisdem vitiis laborabant.

Vers. 3. — *Gratia.* Primum proponit de bonis, ut his alii conformentur. *Et Domino Iesu Christo.* Qui a Patre personali quidem proprietate distinctus est, sed unus cum ipso unitate substantiæ Deus.

Vers. 5. — *In omnibus.* Supponit partes alias in omni verbo, id est in omni genere linguarum, vel in omni modo prædicandi, id est minoribus, mediocribus, et perfectis.

Vers. 10. — *Obsecro.* Hucusque bonos laudavit. His laudatis, invitat alios ad horum similitudinem.

Vers. 11. — *Chœs.* Nomen est loci vel personæ. Aliquis enim videtur locus esse, ac si diceretur: ab his qui sunt Antiochiae. Aliquis autem femina fuisse videtur Deo devota cum qua multi essent collentes Deum.

Vers. 12. — *Hoc autem dico.* Mic contra baptistas agere incipit, de quibus illi gloriabantur. *Ego quidem.* Sub suo nomine et apostolorum notat pseudo, ne si dicteret: in nomine ipsius vel illius, videretur

eis invidere, et sibi velle attribuere. Vel posuit nomina honorum apostolorum ut ostendat quod si in nomine majorum non est gloriandum, nec in nomine illorum quorum doctrina prava est, gloriandum est.

Vers. 13. — *Divisus est secundum vos Christus,* quasi dicat: Multos facitis Christos, id est datores gratiarum. Vel qui operatur idem in omnibus divisus est, dum creditur in isto plus operari, in illo minus. Vel quia hoc dicitis, modo a vobis divisus est Christus, id est separatus: *Nunquid Paulus crucifixus est?* Per hoc verum quod Corinthii tenebant, facit eos erubescere de falsis: sicut per Christi resurrectionem, quam credebant, probat resurrectionem mortuorum, quam negabant.

Vers. 14. — *Gratias ago Deo,* etc. (Aug.) Paulus gratias agit Deo, quod neminem ipsorum baptizaverit, qui tanquam oblii in cuius nomine baptizati essent, per hominum se nomina devidebant. Cum enim tantum valet baptismus per hominem contemptibilem, quantum per Apostolum datus, ita nec illius, sed Christi esse cognoscitur, etc.

Vers. 17. — *Sed evangelizare.* Perfecte enim baptizare etiam minus docti possunt. Perfecte autem evangelizare multo difficilius est et rarioris operis. Ideo doctor gentium pluribus excellentior, evangelizare se missum dieit, non baptizare. Hoc tamen necessitate instante interdum egit. *Non in sapientia.* Contra sapientiam sæculi. *Non in sapientia verbi.* Sapientiam dicit philosophorum quæ sic dicitur, etsi non sit: attamen illa est quæ verbosum facit, per quam crux, id est mors Christi, evacuat; et impossibile secundum naturam judicatur, ut Deus immortalis moreretur. *Verbi.* Ibi compositio verborum queritur, ubi teste virtute ipsa veritas se non commendat.

Vers. 18. — *Pereuntibus.* Id est sapientibus mundi, quorum et sapientia perit, et falsa ostenditur, et ipsi damnandi sunt.

Dei virtus. Dum occisus diabolum vicit, et hominem liberavit, vel virtutem dat credentibus per quam flunt miracula, cum res exigit.